

Liberec v letech 1968-69

Bakalářská práce

Studijní program: B7507 – Specializace v pedagogice
Studijní obory: 6107R023 – Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
7105R056 – Historie se zaměřením na vzdělávání

Autor práce: **Adam Červenka**
Vedoucí práce: prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Adam Červenka**
Osobní číslo: **P13000589**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obory: **Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání**
Historie se zaměřením na vzdělávání
Název tématu: **Liberec v letech 1968-69**
Zadávací katedra: **Katedra historie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem práce je objasnit politický a společenský vývoj v Liberci v reformních letech 1968-69, zjistit rozsah reformního hnutí a rozložení politických sil v rámci okresního vedení KSČ, resp. změny ve složení okresního výboru po srpnové okupaci a na počátku normalizace a zmapovat reakci obyvatelstva tyto události.

Práce bude napsána na základě studia původních archivních materiálů nacházejících se okresním archívem v Liberci, především ve fondech ONV Liberec, MěNV Liberec a OV KSČ Liberec. Využit bude rovněž místní dobový tisk.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BÁRTA, Miloš a Václav KURAL. Československo roku 1968. 1. vyd. Praha: Parta, 1993, 134 s. ISBN 80-901-3379-7.

BENČÍK, Antonín. Operace "Dunaj": vojaci a Pražské jaro 1968 : studie a dokumenty. Praha: Ustav pro soudobé dejiny AV CR, 1994, 266 p. ISBN 80-852-7033-1.

BENČÍK, Antonín a Josef DOMAŇSKÝ. 21.srpen 1968. Praha: Tvorba, 1990.

FILIPOVIČ, Jelena. Československý syndrom ruskýma očima. Vyd. 1. Překlad Taťjana Podhájecká. Beroun: Machart, 2014, 220 s. ISBN 978-808-7517-970.

MENCL, Vojtěch a kol., Československo roku 1968. II. díl: Počátky normalizace, Praha 1993

MENCL, Vojtěch a kol., Osm měsíců pražského jara 1968, Praha 1991

PITHART, Petr, Osmašedesátý, Praha 1990

PŘÍHODA, Luboš. A POTOM PŘIJELY TANKY. Vyd. 1. Liberec: Kruh autorů Liberecka, 2009. ISBN 978-80-254-6248-5.

VALENTA, Jiří, Sovětská intervence v Československu 1968, Praha 1991

Vedoucí bakalářské práce:

prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc.

Katedra historie

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2015**

Termín odevzdání bakalářské práce: **29. dubna 2016**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2015

Prohlášení

Byl jsem seznámen s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum: 2.5.2016

Podpis: Adam Cervenka

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce, panu prof. PhDr. Janu Rychlíkovi, DrSc. za věcné rady a pomoc při vyhotovení práce. Dále děkuji zaměstnancům SOkA v Liberci za jejich trpělivost a vstřícnost při mém bádání. Děkuji své rodině, za pomoc při dokončování bakalářské práce. V neposlední řadě děkuji Aleši Hroudovi, který mi poskytl fotografie ze srpnových událostí v Liberci, uložené v rodinném albu.

Anotace

Předkládaná práce se zabývá revolučními roky 1968 a 1969 v Liberci. Nejprve zmiňuje vývoj Liberce mezi obdobím Pražského jara až po intervenci států Varšavské smlouvy. Je zaměřena na proměny Okresního výboru a Okresního národního výboru KSČ. Jsou zde zaznamenány politické změny nálad v organizaci komunistické strany. Práce shrnuje reakce tisku na okupační události a reflektuje nálady u obyvatel Liberce. Na závěr práce je popsáno potlačení srpnových demonstrací při výročí jednoho roku okupace a celkový dopad omezovacích kroků na proměny ve společnosti.

Klíčová slova

1968, 1969, Liberec, okupace, Pražské jaro, vojenská intervence, okresní výbor KSČ, národní výbor, Československo 1968-1969

Annotation

The present work deals with the revolutionary years 1968 and 1969 in Liberec. At first the bachelor thesis mentions the developing proces between Prague spring and intervention of states of Warsaw Pact. The work presents the impact of the crysis on the District Committee of the Communist Party of Czechoslovakia. Press is also mentioned and it reflects changes of spirit in public relations. The final part is about the demonstrations in August 1969 and new limitation for people in general.

Key words

1968, 1969, Liberec, Occupation, Prague Spring, Military intervention, District Committee of the Communist Party of Czechoslovakia, National Committee, Czechoslovakia 1968-1969

Obsah

1. Úvod	9
2. Jak to všechno vlastně začalo	11
I. Předchůdce pražského jara	11
II. Dokumenty roku 1968.....	12
3. Vojenská cvičení	14
I. Moskevské plány intervence	14
II. Vojenské cvičení „Šumava“	14
III. Pokračující reformní proces.....	16
4. Liberec	18
I. Liberec – město	18
II. Liberec – organizace	19
III. Změny v liberecké politice od jara do 20. srpna 1968.....	20
IV. Odvolání vedoucího tajemníka OV KSČ.....	20
V. Nový vedoucí tajemník, nový přístup.....	22
5. Okupace.....	24
I. Krátce před okupací.....	24
II. První hodiny srpnové okupace	24
III. Události v Praze a po republice	25
IV. Události na Liberecku	26
V. Zmatení nepřítele	28
6. V Liberci vládne smutek.....	29
I. Oběti událostí 21. srpna 1968	29
II. Loučení s padlými	31
III. Vzpomínky Václava Havla	32
7. Ohlasy v tisku.....	34
I. Rudé Právo	34
II. Vpřed	38
8. Doba po okupaci.....	40
I. Těžké chvíle po okupaci.....	40
II. Nucené změny v Československu	41
9. Liberecké změny	43
I. Život v Liberci.....	43
II. Emigrace inteligence	44

III.	Průzkum veřejného mínění	45
IV.	Normalizační proces	46
V.	Změny a reakce v Libereckém OV KSČ po okupaci	47
10.	Události roku 1969	49
I.	Vstup do nového roku ve straně	49
II.	Lednový pochod za Jana Palacha	50
III.	Potřeba politických změn	51
IV.	Odvolání Dubčeka	52
11.	Výročí okupace	53
I.	Strach ze srpnových nepokojů	53
II.	Připomínka smutného výročí	54
III.	Potlačení pietních akcí	55
IV.	Odišný pohled na liberecké události	56
V.	Liberec nebyl sám	57
12.	Nová republika	58
I.	Normalizace v plném proudu	58
II.	Nový výklad srpnových událostí	58
III.	Hon na novináře	59
IV.	Celkové stranické změny	60
V.	Po pádu sovětského bloku	62
13.	Závěr	63
14.	Seznam zkratk	65
	Prameny	66
	Literatura:	67
	Seznam příloh	69

1. Úvod

Bakalářská práce s názvem *Liberec v letech 1968-69* se zabývá projevy demokratizačního procesu, které vznikly pod vlivem politických změn v celorepublikovém kontextu, ve městě Liberci a pokračuje i politickými změnami po intervenci vojsk Varšavské smlouvy až k demonstracím při příležitosti výročí jednoho roku okupace. Součástí práce jsou také stručně zmíněné události v Československu a je popsán dopad procesu Pražského jara na složení KSČ v Liberci. Pojmem Pražské jaro je zde myšleno období od ledna do srpna roku 1968, kdy v Československu docházelo k uvolňování politické situace. Součástí tohoto politického uvolňování je také zrušení cenzury, které se projevilo v následujícím demokratizačním a liberálním zlepšením podmínek každodenního života.

Cílem práce je také popsat přípravy na vojenskou intervenci vojsk Varšavské smlouvy ve vztahu Československo – Moskva. Tato takzvaná operace „*Dunaj*“ je předmětem mnohých studií a prací a proto se domnívám, že její stručná zmínka je nezbytnou součástí mé práce pro pochopení kontextů doby. Neúspěšné snahy o vyjednávání nakonec vyústily k mnoha letům vojenské okupace a ovlivnily vývoj celého státu až do podoby, jak jej známe dnes.

Toto téma jsem si vybral, jelikož v Liberci dlouhá léta žiji a o historii města jsem se vždy zajímal. Již na střední škole mě vyprávění osobních zážitků učitele dějepisu, pana doktora Bacmaňáka, přivedlo na nápad zabývat se podrobněji tímto tématem. Zároveň vnímám rok 1968 jako významný milník v historii našeho novodobého státu a rád bych se studiem literatury a pramenů dozvěděl více o pozadí událostí, jelikož i v dnešní době se jedná o často zmiňované téma.

Při práci jsem vycházel ze studia zachovaných záznamů z jednání orgánů KSČ v Liberci z let 1968-1969. Dostupné prameny mi umožnily nahlédnout do zásadních změn ve straně, které jsem se v práci rozhodl zmínit. Veškeré studování pramenů probíhalo v SOkA Liberec, kde jsou spisy uloženy. Dále považuji za nezbytné uvést reakce tisku na zlomové události, které mohou do určité míry vypovídat o událostech samotných i o tom, jak se k nim stavěla veřejnost.

K tématu existuje obecná literatura, i literatura zabývající se událostmi přímo na Liberecku. Stěžejní pro vybrané období jsou práce Luboše Příhody, které popisují všeobecný vývoj ve městě Liberci a okolí. Práce Jiřího Maňáka (*Od ústupu k porážce, od omezování k likvidaci*, Praha 2011) je základním zdrojem informací o vývoji KSČ v okrese. Mezi dalšími můžeme jmenovat práce Antonína Benčíka (*Rekvie za Pražské jaro*, Třebíč 1998) Romana Karpaše (*Stalo se na severu Čech 1900/2000*, Liberec 2001.) a dalších. V roce 2000 vznikla na univerzitě v Ústí nad Labem diplomová práce Mgr. Víta Kloze (*Spontánní projevy protestu občanů Liberecka v reakci na invazi pěti států Varšavské smlouvy 21. 8. 1968*). Práce Víta Kloze je odlišným, „lidovým“ pohledem na srpnové události.

Za cíl práce považuji stručně shrnout události let 1968 a 1969 v Liberci. Bakalářská práce je chronologicky řazena. Nejprve zmiňuji obecné celorepublikové souvislosti a proměny, následně změny lokální. Je zde krátce popsána situace města Liberce před srpnovými událostmi. Ke své práci jsem využil četné odborně napsané knihy o historii města v letech 1968-1969. Práce neobsahuje praktickou část, jelikož považuji výpovědi pamětníků za již dostatečně zpracované a věřím, že přínos by byl zanedbatelný.

2. Jak to všechno vlastně začalo

I. Předchůdce pražského jara

Od konce roku 1967 je vnímán počátek postupného narůstání opozice proti tehdejšímu prezidentovi Antonínu Novotnému. Avšak již na konci června, na probíhajícím IV. Sjezdu Svazu československých spisovatelů, kde vystoupili M. Kundera, P. Kohout, I. Klíma, A. Kliment, V. Havel a L. Vaculík s ráznou kritikou tehdejšího „administrativně byrokratického“ režimu A. Novotného. Do popředí se dostávají požadavky demokratizace a humanizace, svobody slova a omezení, nebo dokonce zrušení cenzury. J. Hendrych, tajemník ÚV KSČ a vedoucí stranické delegace, odsoudil slova výše zmíněných odpůrců A. Novotného. ¹ „Následovaly tvrdé postihy kritiků v podobě zákazu volení do svazových orgánů, jejich vyloučení z řad KSČ na zářijovém plénu ÚV KSČ, zastavení svazového časopisu *Literární noviny* a jeho nahrazení časopisem *Hofmannova ministerstva kultury*.“ ²

Antonín Novotný na konci srpna roku 1967 ještě zhoršil své postavení ve vztahu k „reformátorům“, když při příležitosti oslav stého výročí založení slovenského lycea v Turčanech sv. Martině, odsoudil snahy o rovnoprávnost Čechů a Slováků a osoby prosazující tyto změny označil za „stoupence buržoazního nacionalismu“. Došlo tak k uražení slovenské veřejnosti. Tato urážka aktuální situaci rozhodně neprospěla. A. Novotný, ve víře, že jeho práce nachází podporu u samotného předsedy ÚV KSSS Leonida I. Brežněva, pokračoval ve své tvrdě orientované politice, podpořené též jeho mocí nad armádou, jež ovládal skrze VIII. oddělení ÚV KSČ, které se nacházelo v jeho

¹ BENČÍK, Antonín. *Rekviem za Pražské jaro: důvěrná informace o přípravě a provedení srpnové intervence varšavské pětky v Československu 1968*. Třebíč: Tempo, 1998. str. 17

² BENČÍK, Antonín. *Rekviem za pražské jaro*, str. 17

moci. Prezident Antonín Novotný následně odjel na oslavy 50. výročí Říjnové revoluce, zatímco nespokojení členové ÚV KSČ se snažili vymyslet, jak vyřešit zhoršující se situaci. Cílem bylo zbavit A. Novotného funkce tajemníka ÚV Komunistické strany. Odpůrci dosáhli svého, když na lednovém plénu Ústředního výboru rozhodli o definitivním rozdělení funkce prezidenta a 1. tajemníka ÚV KSČ, kterým se po odsouhlasení stal Alexander Dubček. Období „oteplení“ vztahů bylo na spadnutí.³

II. Dokumenty roku 1968

Považuji za nutné zmínit jeden ze zásadních dokumentů Pražského jara, tedy tzv.: *Akční program*, který byl přijat na zasedání ÚV KSČ dne 5. dubna 1968. Zatímco se situace uvnitř státu zdánlivě zlepšovala, zároveň vyvolávala stále větší nesouhlas na ÚV KSSS v Moskvě, kde se postupně začínal chystat radikální zásah proti projevům demokracie. Vedení KSČ bylo povoláno do Moskvy, kde muselo tak, jako nedlouho předtím v Drážďanech, obhajovat svou politiku. Československo bylo vystaveno rostoucímu tlaku, který ještě eskaloval po jednáních pěti socialistických zemí ve Varšavě.

V úvodu zmíněného programu byla hlášána potřeba překonání společenské krize, vyvolané chybami v padesátých letech, díky nimž se zpozdil rozvoj socialistické demokracie. Byla zde snaha o rovnoprávnost všech stran a organizací v rámci Národní fronty. Kvalifikace a vzdělání mělo mít přednost před třídním původem. Vztahy Čechů a Slováků měly být odraženy v novém federativním uspořádání státu, o nějž byla doplněna ústava. Socialismus měl

³ BENČÍK, Antonín. *Rekviem za pražské jaro*, str. 17

zajistit svobodu a rozvoj vědeckého výzkumu. Školství mělo být zkvalitněno. Rozvoj kultury měl být, mimo jiné, podpořen zrušením cenzury.⁴

Tzv. výzva *Dva tisíce slov* (celým názvem: Dva tisíce slov, které patří dělníkům, zemědělcům, úředníkům, umělcům a všem) autora Ludvíka Vaculíka, ve své podstatě rozvíjí a souhlasí s body Akčního programu. *Dva tisíce slov* je prohlášení o podmíněné podpoře aktivních občanů - členů KSČ, členů ostatních stran Národní fronty a především nestraníků – nové politiky KSČ vyjádřené ve zmíněném Akčním programu z 5. dubna. Jejich podpora byla však podmíněna nutností oddanosti KSČ reformnímu programu. Tato výzva byla otištěna v Literárních listech 27. června 1968, tedy den po zrušení cenzury.⁵ Manifest podepsaly stovky veřejně aktivních lidí a více než sto tisíc běžných občanů. Později byl dokument *Dva tisíce slov* prohlášen za akt kontrarevoluce.⁶

„Manifest vyšel v předvečer okresních konferencí KSČ, na kterých měli být zvoleni delegáti mimořádného sjezdu KSČ a v době kdy Národní shromáždění projednávalo zákon o rehabilitacích a novelu tiskového zákona. Nabádal k rozvoji lidového hnutí, které by podpořilo demokratizační proces v zemi. Současně však varoval před antikomunismem. Vyjadřoval obavu z působení konzervativních stoupenců a jejich podpory ze zahraničí. Otevřeně upozornil na možnou sovětskou vojenskou intervenci.“⁷

⁴ Akční program KSČ. Praha 1968.

⁵ VACULÍK, L.: *Dva tisíce slov*, Literární noviny. Praha 1968.

⁶ https://cs.wikipedia.org/wiki/Dva_tis%C3%ADce_slov

⁷ <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/2000slov.php>

3. Vojenská cvičení

I. Moskevské plány intervence

Konec roku 1967 a počátek roku následujícího nutně tvořil Moskevskému vedení vrásky a vyvolával zamyšlení nad budoucností Československa. *„Vývoj situace v Československu, útěk generála Šejny a opodstatněná obava z možného vyzrazení utajovaných skutečností, ohrožující bezpečnosti Varšavského paktu, sebevražda náměstka ministra národní obrany generála Janka, celkově rozkolísaná situace v čs. armádě, náhlá výměna základního velitelského kádru čs. armády (bez konzultace s Moskvou!), stejně jako rozsáhlá výměna kádrů na nejvyšších stranických a státních postech, ale hlavně přijetí Akčního programu vyvolaly v Moskvě prudkou reakci.“*⁸

II. Vojenské cvičení „Šumava“

Akční program přijalo plénum ÚV KSČ na počátku dubna. Tuto událost ohlásil ruský velvyslanec v Praze Červoněnko do Moskvy Leonidu Brežněvovi. Na Brežněvův požadavek byl dokument urychleně překládán a 9. - 10. dubna se situace v Československu stala předmětem jednání na zasedání ÚV KSSS. Antonín Benčík použil ve své knize slova ze stenografického zápisu této porady, kde byla přijata opatření, zabraňující *„ohrožení socialistických vymožeností v Československu a jeho odtržení od socialistického společenství“*.⁹ Veškeré zmíněné události byly hnisajícím trnem v socialistickém oku Moskvy. Již konkrétně probíhala debata o zamezení dalších demokratizačních procesů

⁸ BENČÍK, Antonín. *Rekviem za Pražské jaro*, str. 35

⁹ BENČÍK, Antonín. *Rekviem za Pražské jaro*, str. 35

a uvažovalo se zcela vážně o vojenském zásahu. Tento zásah a přípravy na něj, měly probíhat formou nenápadného cvičení, a tak se také stalo. Na konec června (20. – 30. den toho měsíce) bylo stanoveno cvičení Šumava na území Československa, které probíhalo pod taktovkou velitele vojsk Varšavské smlouvy (původně jej měl řídit ministr národní obrany ČSSR). První sovětské jednotky registrujeme na našem území již 27. května, tedy téměř měsíc před začátkem cvičení. Zahájení cvičení byl přítomen i prezident Svoboda. „*Cvičení se účastnilo na 30-40 tisíc mužů, z toho na území Československa asi 24 000.*“¹⁰ Odchod jednotek z Československa byl po konci cvičení stále prodlužován (poslední sovětské tanky opustily území Československa 3. srpna, opět více než měsíc po ukončení) a mohl být podkladem pro již chystanou operaci „*Dunaj*“, která se nakonec stala onou osudovou a jež je tématem této práce. A. Benčík ve své studii píše: „*Jestliže dnes můžeme již celkem spolehlivě konstatovat, že cvičení „Šumava“ bylo jakousi generálkou na ozbrojenou intervenci proti Československu, pak následující červencové období lze charakterizovat jako období usilovných příprav varšavské pětky na její premiéru.*“¹¹

Vojenské cvičení „*Němen*“

Vzhledem k pokračující revoluci na našem území bylo třeba jednat razantněji. Když se Moskva dostatečně ujistila, že USA se rozhodlo respektovat poválečné rozdělení Evropy a že se nechystá zasahovat do dění v sovětském bloku, mohlo být rozhodnuto. Původní plány zahájení vojenské přípravy na intervenci byly určeny nejpozději na 20. červenec. „*W. Ulbricht ze své funkce předsedy Rady obrany státu (myslí se NDR, pozn. aut.) nařídil 21. července podle pokynu maršála Jakubovského štábu armády NDR a jedné z divizí Lipského*

¹⁰ BENČÍK, Antonín. *Rekviem za Pražské jaro*, str. 64

¹¹ BENČÍK, Antonín. *Operace "Dunaj": vojáci a Pražské jaro 1968 : studie a dokumenty*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994, str. 49

vojenského okruhu vojenskou pohotovost“¹² Touto vojenskou pohotovostí myslíme „bezprostřední přípravu vojenské akce, která by měla být zahájena již koncem července“. Docházelo k přesunu vojenských oddílů směrem k Československu, některé mířily do nedalekého Zgorzelce-Görlitz severně od Liberce. Zároveň probíhala různá vojenská cvičení obranných i útočných manévrů.¹³

29. a 30. července se uskutečnilo setkání představitelů Československa a sovětské politické reprezentace v Čierné nad Tisou. Mezi dalšími zde Dubček, Černík, Smrkovský a Svoboda jednali s Brežněvem, Kosyginem, Podgornym a Suslovem. Při jednání nebylo vítězů ani poražených, strany se rozešly ve vzájemném nesouhlasu a bylo dohodnuto budoucí jednání Dubčeka s Brežněvem. Dubček údajně přistoupil na ústupky (vedoucí role KSČ ve vzdělávacích prostředcích, zakázání politických klubů a organizací, atd.), k jejich realizaci však nedošlo. Díky těmto jednáním došlo k odložení operace „Dunaj“.¹⁴

III. Pokračující reformní proces

Demokratizační vývoj reformního procesu probíhal jak uvnitř komunistické strany, tak v celé československé společnosti. Proměna společnosti byla však dramatičtější a razantnější. Vznikají nové a obnovují se staré organizace, jako například KAN, K 231, Sokol, Junák. Téměř denně se v tisku, rozhlase a v televizním vysílání přetřásaly úvahy a spekulace ohledně smrti ČS ministra zahraničí Jana Masaryka. Probíhala široká diskuze o

¹² BENČÍK, Antonín. *Rekviem za Pražské jaro*, str. 96

¹³ BENČÍK, Antonín. *Rekviem za Pražské jaro*, str. 96

¹⁴ BENČÍK, Antonín. *Rekviem za Pražské jaro*, str. 115-117

problémech federalizace Československa. Mluvílo se dokonce o nelegálnosti Lidových milicí a byly zde návrhy na jejich zrušení.¹⁵

Velvyslanec Červoněnko a KGB zásobovali Moskvu znepokojivými informacemi o neaktivitě KSČ a pasivitě v potlačování aktuálního vývoje. Vyskytla se také informace, že je nemožné nadále držet vojska Varšavské smlouvy rozmístěná kolem Československa bez dalšího rozkazu. „*Za této situace členové politbyra urychleně přerušili dovolenou a ve dnech 15. – 17. srpna se uskutečnilo zasedání politbyra a sekretariátu ÚV KSSS, kam Brežněv, Kosygin a Podgornyj přijeli rovnou z Krymu.... Výsledkem zasedání bylo rozhodnutí o provedení vojenské intervence v Československu.*“¹⁶ A tak se také stalo, v noci z 20. na 21. srpna, podle plánu, překročily vojenské jednotky hranice Československa, aby potlačily kontrarevoluci, která zde údajně panovala. „*Ale 21. srpna 1968 nehledají sovětští vojáci ani Šalgovičovi (v té době náměstek ministra vnitra ČSSR a agent KGB, pozn. aut.) lidé ze Státní bezpečnosti Ludvíka Vaculíka a vůbec nikoho z těchto signatářů (myšleno „Dvou tisíc slov“, pozn. aut.), nýbrž zatýkají Dubčeka, Černíka, Smrkovského, Kriegla, Špačka a Šimona v budově ÚV KSČ.*“¹⁷ Tito lidé zvolili před okupací politiku uklidňování Moskvy neustálým opakováním slibů, proto když došlo k samotné vojenské intervenci, Moskva si mohla být jista, že Československo není vojensky připraveno na jakýkoliv náznak vojenské obrany.

¹⁵ BENČÍK, Antonín. *Operace Dunaj, Vojáci a Pražské jaro 1968*, str. 55

¹⁶ BENČÍK, Antonín. *Operace Dunaj, Vojáci a Pražské jaro 1968*, str. 102

¹⁷ MLYNÁŘ, Zdeněk. *Mráz přichází z Kremle*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1990, 283 s, str. 215

4. Liberec

I. Liberec – město

Nyní když známe obecné souvislosti roku 1968, považuji za vhodné, aby práce obsahovala i stručnou zmínku o situaci samotného města a složení jeho obyvatel, převážně těch aktivních v komunistické straně v této, a následujících kapitolách. Liberec, město v Ústeckém kraji, které má velmi blízko k hranicím se skládalo po konci 2. světové války převážně z nově příchozích lidí, kteří osídlovali vybydlené stavby po odsunutém německém obyvatelstvu. Liberec byl v 60. letech centrem kulturního dění svého kraje. Nemůžeme také zapřít dominanci průmyslovou (zatímco zemědělství hrálo roli vedlejší) a zastoupení technicky i humanitně vzdělané inteligence. Jak uvádí ve své práci Jiří Maňák: *„Ve druhé polovině šedesátých let žilo v okrese Liberec bezmála 145 tisíc obyvatel v deseti městech, šedesáti osmi vesnicích a sto jednapadesáti osadách. Počet komunistů v okresní organizaci ve stejné době mírně přesahoval 17,6 tisíce členů. Z toho vyplývá, že organizovanost obyvatel okresu v řadách komunistické strany činila 12,2% a byla pod průměrem české části KSČ (13,3%).“*

18

Početní stav okresní organizace KSČ mezi lety 1964 a 1967 kolísal kolem stavu 17,7 tisíc členů. Přesto zde zaznamenáváme rozdíl, jelikož došlo ke změně struktury členské základny. Došlo k poklesu *„družstevních rolníků, pracovníků služeb a také, i když méně technicko-hospodářských pracovníků v průmyslu. Naproti tomu se výrazně zvýšily podíly humanitní inteligence a důchodců. Mírný vzestup vykázaly skupiny zemědělských dělníků a technicko-hospodářských*

¹⁸ MAŇÁK, Jiří. Jaroslav PAŽOUT a Jana VÁCHOVÁ. *Od ústupu k porážce, od omezování k likvidaci: postup "normalizace" a jeho vyvrcholení v "očistě" liberecké okresní organizace Komunistické strany Československa*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i., 2011, 169 s., str. 6

pracovníků v zemědělství, slabý pokles skupiny průmyslových dělníků a administrativních úředníků.“¹⁹

II. Liberec – organizace

V čele okresní organizace komunistické strany byl okresní výbor (OV KSČ). *„Činnost okresního výboru KSČ ovlivnilo nejen lednové zasedání ÚV KSČ resp. jaro 1968, ale především srpnové události, které OV nejprve odsoudilo jako okupaci a posléze začalo vyzývat k „normalizaci vztahů.“ Citelná změna a možnost kritiky je patrná z jednání pléna OV. V lednu 1968 prošetřuje zástupce KV anonymní dopisy upozorňující na alkoholismus ved. taj. Lovětínského.“²⁰*

V květnu 1968, je dle informací uvedených ve fondu OV KSČ nová organizace toho orgánu. *„Práci OV organizuje sekretariát v čele s vedoucím tajemníkem. Členy jsou dále taj. politicko – organizačního odd., taj. Ideologického odd., vedoucí úseků informací a analýz, ved. úseku stranického vzdělávání, vedoucí propagandy a kultury. Sekretariát plní pouze vnitřní funkci v org. aparátu OV.“²¹*

V průběhu roku 1968 vznikala také řada nových podniků, vystupující v podobě družstva, *„jako Montážní družstvo v Chotyni, Ospira, Lokomal, ISO a další, kam se soustřeďovaly nekalé protisocialistické živly a kořistnickými metodami sledovaly vlastní obohacování. Toto podnikání mimořádně poškozovalo mnohé socialistické podniky, odkud nastal únik pracovních sil, zejména ze stavebnictví a průmyslových závodů. Přesto tyto nebezpečné a nedobré tendence byly podporovány některými funkcionáři národních*

¹⁹ MAŇÁK, Jiří. *Od ústupu k porážce, od omezování k likvidaci*, str. 6

²⁰ KOLÍN, Petr. SOKA Liberec, inventář k fondu KSČ – OV II, str. 16

²¹ KOLÍN, Petr. SOKA Liberec, inventář k fondu KSČ – OV II, str. 16

výbor...“²² Ve výčtu je zmíněn např. místopředseda ONV ing. Menšík, vedoucí oboru průmyslu ONV Rejmon, vedoucí oboru pracovních sil ONV Černý a na Městském NV v Liberci například Moulisem, Skrbkem a Prokešem.²³

Tyto informace můžeme vyčíst z ideologicky motivovaného dokumentu, *Poučení z krizového vývoje v okresní stranické organizaci a v okrese Liberec*, který byl vydán až v roce 1971. Můžeme tedy předpokládat, že to, co je zde označeno za „protisocialistické živly“ bychom my dnes nejspíše mohli označit za konkurenční podniky, které měly ve své době co nabídnout, vzhledem k tomu, že přebírali zaměstnance těm oddaným podnikům.

III. Změny v liberecké politice od jara do 20. srpna 1968

„*Společný pohyb ve městě*“, jak píše ve své knize liberecký novinář Luboš Příhoda, „*je do jisté míry odrazem pohybu v centru moci. Lze ho vysledovat v časových intervalech od zasedání k zasedání nějakého orgánu, od schůze ke schůzi, od konference ke konferenci. A to se netýká jen samotné KSČ, ale také národních výborů, ostatních politických stran a společenských organizací Národní fronty, které jsou ovšem v dosahu vůdčí úlohy, uplatňované všemocnou stranou.*“²⁴

IV. Odvolání vedoucího tajemníka OV KSČ

Jak můžeme pozorovat ve vydání libereckého týdeníku *Vpřed*, nespokojenost se situací ve straně panovala i na Liberecku. Stále častěji se objevují výzvy, které motivují představitele KSČ k činům a odpoutání od planých slibů. Převážně panovala nespokojenost se špatnou informovaností

²² *Poučení z krizového vývoje v okresní stranické organizaci a v okrese Liberec*, OV KSČ, Liberec 1971, str. 10

²³ *Poučení z krizového vývoje*, str. 10

²⁴ PŘÍHODA, Luboš. *A potom přijely tanky: repertorium událostí roku 1968 v Liberci*. Vyd. 1. Liberec: Kruh autorů Liberecka, 2009, 191 s., str. 21

o průběhu a výsledku lednového zasedání ÚV KSČ. Březnové jednání na okresní konferenci KSČ, která probíhala v sobotu od 16. do pondělí 18. března, bylo vhodným místem pro vyjádření nesouhlasu a kritiky vedoucího tajemníka Lovětínského, který byl, právě i kvůli výše zmíněnému problému s alkoholem, delší dobu trnem v oku svých odpůrců. Čestmír Lovětínský byl do OV KSČ zvolen, ale podle údajů Jiřího Maňáka dostal nejméně hlasů (183 z 550 hlasovalo proti) ze všech zvolených. Ve stranických organizacích mělo však zvolení Lovětínského negativní dopad a opět vyvolalo vlnu kritiky, nejčastěji vyjádřenou ve smyslu „dali jsme důvěru novému okresnímu výboru, ale ten si znovu zvolil staré vedení“.²⁵ Odpovědí byla náhlé svolání mimořádného pléna okresního výboru dne 25. března a doporučení k odvolání Lovětínského z funkcí vedoucího tajemníka a člena předsednictva OV KSČ.

V zápise ze schůze předsednictva OV KSČ 25. 3. 1968 je zmíněno: „Soudr. Lovětínský: Doporučil předložit plenárnímu zasedání OV KSČ své uvolnění z funkce vedoucího tajemníka OV KSČ. Do této funkce navrhnout s. Beldu.“²⁶

„Do funkce byl navržen Ladislav Belda. Plénum uvolnění Lovětínského i zvolení Beldy schválilo. Došlo i ke změně ve složení předsednictva OV KSČ: za jeho člena byl zvolen tajemník V. Štěpánek a na členství v předsednictvu rezignovala M. Rosenbergová. Řízením ideologického úseku byl pověřen Václav Pavlovič, dosavadní ředitel okresní večerní univerzity marxismu-leninismu (VUML).“²⁷ Lovětínský na zmíněném plénu OV 25. března vystoupil se slovy dle přepisu: „Zůstali jsme u starého přístupu.... Jde o určité obavy lidí, že ve stejné sestavě po novu by se okresnímu výboru těžko pracovalo a to i pokud jde

²⁵ MAŇÁK, Jiří. *Od ústupu k porážce, od omezování k likvidaci*, str. 11

²⁶ SOkA Liberec, Předsednictvo KSČ, Liberec, 25. 3. 1968

²⁷ SOkA Liberec, KSČ – OV Liberec II, kart. 75, předsednictvo 25. 3. 1968, a kart. 19, plénum 28. 8. 1968

o rehabilitaci. Pokud jde o návrh, padly návrhy i na okresní konferenci, i na plenárním zasedání na s. Beldu.“²⁸

V. Nový vedoucí tajemník, nový přístup

Soudruh Belda byl zvolen na pozici vedoucího tajemníka tajným hlasováním, ze 41 přítomných obdržel 39 hlasů pro zvolení, jeden proti. Po zvolení vystoupil s příspěvkem: *„Chtěl bych, aby naše politika v okrese byla zcela otevřená, dělaná v kontaktu se širokým aktivem. Aby celá práce volebního orgánu byla založena na důvěře v okrese, aby tato důvěra se nám vracela.“²⁹* To může značit rozhodující roli ve zlepšující se situaci na Liberecku. Zvolení Beldy mohlo hrát jednu z hlavních rolí proměny a uvolnění, Belda byl také v roce 1969 nahrazen Vladislavem Štěpánkem, který byl mezi lety 1964-68 tajemníkem OV KSČ, za doby úřadování vedoucího tajemníka Č. Lovětínského a následně Beldy.³⁰

Vedoucí tajemník OV Ladislav Belda stále více a otevřeněji podporoval rovnoprávnost partnerství všech politických stran a organizací v Národní frontě. Nyní mohlo dojít, díky tlaku zdola, k oproštění od kritiky minulosti, ale také přesměrování energie na vývoj budoucí. Předsednictvo okresního výboru KSČ začátkem dubna rozhodlo jednat o rovnoprávné spolupráci s dalšími politickými stranami a s organizacemi Národní fronty, jednání začala však až koncem května. I tak zde šlo o kladný krok, posunující vzájemnou důvěru na novou, vyšší úroveň. Postupně se však jednání upozadovala a prioritou se stala vyhlídka lepší informovanosti uvnitř stranické organizace a vydávání informací a dění uvnitř strany pro širší veřejnost. Výsledkem těchto snah bylo zřízení informačního střediska OV KSČ. Novinkou a krokem kupředu měla být přímá účast

²⁸ SOkA Liberec, KSČ – OV Liberec II, kart. 75, předsednictvo 25. 3. 1968, a kart. 19, plénum 28. 8. 1968

²⁹ SOkA Liberec, KSČ – OV Liberec II, kart. 75, předsednictvo 25. 3. 1968, a kart. 19, plénum 28. 8. 1968

³⁰ KOLÍN, Petr. SOkA Liberec, inventář k fondu KSČ – OV II, str. 24

šéfredaktora *Vpředu* na jednáních, který měl následně zveřejnit jejich obsah a přijaté závěry.³¹

Začátkem května byl do funkce ideologického tajemníka OV KSČ zvolen Václav Pavlovič, který se těšil důvěry mezi komunisty, ale také mezi širokou veřejností. Došlo také ke zrušení stranických skupin v okresních orgánech Národní fronty, či závodních výborů ROH a ČSM. Docházelo k trvalému růstu důvěry vůči okresnímu vedení KSČ i vůči komunistům, kteří se aktivně projevovali v organizacích NF a vykonávali své funkce v zájmu veřejnosti. „*V druhé polovině dubna došlo k dramatické vzpouře vězňů ve věznicích v Minkovicích, jejíž hlavní příčinou prý bylo zklamání z toho, že po zvolení L. Svobody prezidentem (30. března 1968, pozn. aut.) nedošlo k očekávané rozsáhlé amnestii. Vězeňská vzpoura otevřela ve veřejnosti otázku, za jaké trestné činy jsou lidé odsuzováni a vězněni, resp. které z nich mají politickou povahu.*“³²

³¹ MAŇÁK, Jiří. *Od ústupu k porážce, od omezování k likvidaci*, str. 11

³² MAŇÁK, Jiří. *Od ústupu k porážce, od omezování k likvidaci*, str. 13

5. Okupace

I. Krátce před okupací

Tlak představitelů socialistických zemí neustále sílil, přesto si jen málokdo dokázal představit události, které mají přijít. „*Velitelem intervenčních vojsk byl jmenován generál I. G. Pavlovskij a okamžik zahájení akce byl stanoven na 02.00 hodin 21. srpna 1968 moskevského času, což je 24.00 hodin 20. srpna středoevropského času.*“³³ V odpoledních hodinách 20. srpna se kolony okupantů vydaly k hranicím Československa v domnění, že jejich cílem je potlačit kontrarevoluci. Role „osvoboditelů“ byla však mylná. Ve Vejprtech pravděpodobně došlo jako na prvním místě k porušení hranic průzkumnou skupinou. Tato skupina překročila území v Krušných horách pouze na krátkou chvíli, poté se vrátila zpět do Německé demokratické republiky. Místní posádka neprodleně podala hlášení na pražský Generální štáb československé armády. Jednalo se o první podezřelý incident, který však neprozrazoval plány vojsk Varšavské smlouvy. Další hlášení z pohraničních oblastí už bohužel potvrzovaly nejčernější obavy.³⁴

II. První hodiny srpnové okupace

Vojenská posádka na Grabštejně v noci z 20. na 21. srpna jako jedna z prvních zaznamenala blížící se hrozbu. S obavou pozorovali již od setmění množství světél u Žitavy. „*V půl dvanácté přijel vojenský automobil doprovázený bojovými vozidly a ruský poručík vyzval posádku ke složení zbraní.*“

³³ MAREK, Jindřich. *Srpen 1968 v Liberci*. Liberec: Spacium, 2008, 198 s., str. 40

³⁴ MAREK, Jindřich. *Srpen 1968 v Liberci*, str. 42

Velitel major Smolík to odmítl a okamžitě se snažil podat zprávu o okupaci do Prahy.“³⁵

Do Prahy nejprve přicházely zprávy o prolomení hranic s Německem od západu až po sever. Později se přidaly zprávy informující o prolomení hranic na Moravě a na Slovensku. Okupační vojska Varšavské smlouvy začala na území Československa proudit také z Polského území. *„Sovětská vojska, dislokovaná v Německé demokratické republice, a polská armáda vstoupily na území Liberecka u Hrádku nad Nisou, kde byla hranice proražena v 0.15 hodin, a v oblasti Nového Města pod Smrkem.*“³⁶

III. Události v Praze a po republice

*„Necelé dvě hodiny po půlnoci propukla v Praze výsadková část invaze, kdy na letišti v Ruzyni začala přistávat sovětská 7. gardová divize. Její příslušníci bleskově obsadili všechny letištní objekty a pak za pomoci návodčích z řad sovětského velvyslanectví i budovu generálního štábu, načež začali s obsazováním dalších významných objektů v hlavním městě“*³⁷ Ve stejné době probíhalo obsazení brněnského letiště a následný příjezd vojsk do centra Brna. Nedlouho po rozednění dorazily do Prahy první předsunuté vojenské oddíly. Kolem druhé hodiny ranní je v Československém rozhlase čteno prohlášení předsednictva ÚV KSČ *„Všemu lidu Československé socialistické republiky“*. Většina posluchačů však zaslechne jen pár úvodních vět. Spojení bylo krátce po začátku přerušeno a provolání bylo slyšet pouze v rozhlase po drátě. Práva k vysílání byla telefonicky udělena Československému rozhlasu. Celé prohlášení otiskne následující den Rudé právo (citováno níže). Zatímco ze všech stran proudí do Československa jednotky pěti „bratrských“ zemí, na Ruzyni přistávají

³⁵ LHOTOVÁ, Markéta a Jan MOHR. *Liberec 1968*. V Liberci: Severočeské muzeum, 2008, 60 s., str. 33

³⁶ LHOTOVÁ, Markéta a Jan MOHR. *Liberec 1968*., str. 33

³⁷ MAREK, Jindřich. *Srpen 1968 v Liberci*, str. 42

sovětská letadla typu Antonov AN-12. „Pod rouškou noci, jako lupiči. Vpádu do Československa se zúčastní 27 bojových divízi – 12 tankových, 13 motostřeleckých, 2 výsadkové – a jedna letecká armáda. Intervenčním jednotkám, jenž má v počtu 750 tisíc vojáků s 800 letadly, 6300 tanky a 2000 děly a raketami k dispozici, velí ruský generál J. G Pavlovskij.“³⁸

IV. Události na Liberecku

„V úterý 20. srpna přijela do Liberce družební delegace z oblasti Vladimíru. Navštívila Textilanu a vzorkovnu Skloexportu. Při večerní besedě v hotelu Zlatý lev byla atmosféra velmi chladná, plná nedůvěry a opatrnosti na slovo. Po chvíli se Sověti omluvili, že jsou unaveni. Pět minut po půlnoci došla první informace z Hrádku nad Nisou a Nového Města pod Smrkem, že tankové kolony ničí hraniční závory a postupují k Liberci. Okupace začala.“³⁹

Kolem jedné hodiny obsadila vojska Varšavské pětky letiště v Hradčanech u Mimoně. „Když se poručík dožadoval vstupu do kasáren ve Stráži pod Ralskem, okřikl ho rusky plukovník Kobulej, volyňský Čech a fronták: „Co tady křičíš. Postav se do pozoru a podej hlášení plukovníkovi Varšavské smlouvy!“ Okupační jednotky zůstaly před branou, ale ne na dlouho. V Liberci se první tanky objevily v 1,30 hod... Na křižovatce v Hrabačově u Jilemnice postřelil ruský regulovčik v 6,30 dva mladé zaměstnance závodu Autobrzdý...“⁴⁰ Dále došlo k obsazení a následné demontáži armádního vysílače. Polské jednotky, které se vysílače zmocnily, internovaly i jeho obsluhu. V Dolním Polubném došlo k nešťastné tragédii, když sovětský nákladní vůz s cisternovým vlekem vjel ve velké rychlosti do zatáčky a při předjíždění osobního automobilu

³⁸ PŘÍHODA, Luboš. *A potom přijely tanky*, str. 92

³⁹ KARPAŠ, Roman. *Kniha o Liberci.*, 1. vyd., nakladatelství Dialog, str. 466

⁴⁰ KARPAŠ, Roman. *Stalo se na severu Čech 1900/2000*. Vyd. 1. Liberec: Nakladatelství 555, 2001., str. 125

najel na obrubník a narazil do budovy Jabloneckých skláren. Na místě zemřela nezletilá Dagmar Škávová a její babička Marie Vodáková.⁴¹

Technici pracující na v tu dobu budovaném televizním vysílači na Ještědu, měli přehled o podezřelém pohybu světél na našem území, která se neustále přibližovala. Vojenská kolona dorazila do Liberce kolem druhé hodiny ranní. Většina obyvatel Liberce si přirozeně užívala spánku, nezvaní návštěvníci se tak setkávali pouze s návštěvníky nočních podniků. Zprvu nebylo nikomu jasné, co se právě děje. Obyvatelé se domnívali, že se jedná pouze o další ze cvičení sovětských vojsk. V Liberci došlo ke spojení dvou příjíždějících proudů vojsk (z Polska a NDR). „...*ten od Chrastavy, zpočátku projíždějící Sokolovských náměstím a druhý, příjíždějící od Frýdlantu třídou generála Svobody, Zhořeleckou a Sokolovskou ulicí k budově Divadla F. X. Šaldy a kolem pošty k radnici, jejíž část, tak jako fasádu pošty, tenkrát obepínalo lešení. Oba proudy – střídavě rachotící přes Šaldovo náměstí nebo v protisměru jednosměrnou Moskevskou ulicí – nabírají na třídě Zděňka Nejedlého (dnes Dr. Milady Horákové) směr Praha.*“⁴²

Ještě časně ráno kolem 3. hodiny ranní dne 21. srpna 1968, prvního dne okupace, dochází k incidentu, ve kterém je postřelen Miroslav Vlček. Zasáhla jej kulka ze samopalu do hlavy. Jeho zranění nejsou smrtelná a následně se k celému incidentu vyjádří ve *Svobodného Vpředu*. Rozhořčený dav obyvatel Liberce následující ráno „vítá“ okupanty v centru města. Lidé se schází, aby pohrozili, domluvili okupantům, nebo aby jen pochopili, co se vlastně děje. Křik ani slzy však nepomáhají. Když začne dav házet na ozbrojené vozy kamení, celá situace se rychle vyostří a dojde k dalšímu incidentu.⁴³

⁴¹ KARPAŠ, Roman. *Stalo se na severu Čech 1900/2000*, str. 125-126

⁴² PŘÍHODA, Luboš. *A potom přijely tanky*, str. 93

⁴³ PŘÍHODA, Luboš. *A potom přijely tanky*, str. 94

V. Zmatení nepřítele

Zajímavou osobou je Josef Novotný, během okupace teprve dvacetiletý mladík, který se svými přáteli z trampské osady Černé slunce z Chrastavy pomáhal radnici v boji s okupanty. Přímo na radnici dostali instrukci k sundání všech směrových cedulí a označení ulic a nahradili je předem připravenými, matoucími tabulemi. O svých činech vypověděl v rozhovoru, který zpracovala Martina Michalová a je otištěn v knize: *Srpen 1968 v Liberci*. „Zde nám někdo řekl, jestli bychom neodstranili všechna označení ulic, aby měli Rusáci problém se orientovat. Podařilo se nám to za jednu noc, protože nás bylo hodně, tak padesát, možná stovka. Ve fabrice v Plastimatu mezitím vyrobili stovky cedulí s jediným názvem, které jsme umístili místo těch původních. V celém Liberci existovala rázem jediná ulice – Dubčekova. Tím začala spolupráce, stali jsme se jakousi pořádkovou službou, aby se nešířila panika a strach, jednoduše jsme hlídali pořádek mezi lidmi a oni to tak brali.“⁴⁴

⁴⁴ MAREK, Jindřich. *Srpen 1968 v Liberci*, strana 174

6. V Liberci vládne smutek

I. Oběti událostí 21. srpna 1968

Prvním zraněným byl již zmíněný Miroslav Vlček. Druhý incident se odehrál na náměstí Bojovníků za mír (dnes Dr. E. Beneše) v 6 hodin ráno. „...přijíždí tank. Ze zábradlí, oddělujícího chodník od jízdni dráhy, hází po tanku kus prkna také dvacetiletý Jan Šoltys. Přitom křičí a hrozí pěsti jako ostatní, kteří lemují chodník. Řidič tanku strhne řízení, nabourá do zábradlí a tank vleče mladíka po dlažbě. Sanitka odveze nejen onoho mladíka, ale i zraněnou osmnáctiletou Marcelu Šimkovou s pěti zlomenými žebry.“⁴⁵ Šoltys je z nemocnice propuštěn až 8. listopadu z důvodu velmi vážných poranění.

Třetí, mnohem vážnější, incident, se odehraje o pouhou hodinu později. Stejně místo, jiná situace. „V krátké prodlevě mezi kolonami přijíždí osobní GAZ obsazený vojáky se samopaly. Prkno jeho střechu nemine. A kdosi z řvoucího davu hází do otevřeného okna kusy heraklitové desky. Ty zasáhnou řidiče. Gazík okamžitě odjíždí do Sokolské ulice a za chvíli se objeví v čele kolony obrněných vozů a nákladních aut. Na místě svého „napadení“ auto zastaví, vyskočí z něj dva vojáci, kteří zakleknou u předních kol a dlouhými dávkami střílejí do vzduchu. To je zřejmě signál pro ostatní, kteří spustí šílenou palbu. Střelí celá kolona – ze samopalů, kulometů z věží tanků i z nákladních automobilů.“⁴⁶ Podle svědectví pamětníků trvalo toto střelení údajně tři minuty. Výsledkem byly čtyři mrtví a desítky raněných. Na místě přišli o život **Zdeněk Dragoun, Jindřich Kuliš, Josef Fialka a Rudolf Starý**. Po dvou dnech podlehla svým zraněním také zdravotní sestra **Eva Livečková**. Na následky zranění, které utrpěl mezi

⁴⁵ PŘÍHODA, Luboš. *A potom přijely tanky*, str. 94

⁴⁶ PŘÍHODA, Luboš. *A potom přijely tanky*, str. 95

divadlem a radnicí u tzv.: „meteorologického domečku“, zemřel 24. srpna také **Stanislav Veselý**, údržbář z Liberce.⁴⁷

Další nešťastná situace nastala po 11. hodině. Jeden z projíždějících tanků sovětské armády (č. 314) odbočil ze své trasy a na náměstí Bojovníků za mír narazil do podloubí u hotelu Radnice. Proražením opěrného sloupu způsobil sesuv zdiva prvního patra domu, sídla libereckého družstva Fotografa. V závalu suti zahynul **Miroslav Čížek**. Cisterna projíždějící kolem, snažící se vyhnout nabouranému tanku, zachytila a přimáčkla na sloup **Bohumila Kobru**, významného předválečného tiskaře, který zemřel krátce po příjezdu do liberecké nemocnice. Následkům zranění způsobených tankem č. 314 podlehl také **Vincenc Březina**, kterému padající zdivo rozdrtilo obě nohy a ukončilo smutnou sérii obětí prvního dne okupace. Když se tank pokoušel vycouvat ze závalu zdiva, poškodil při tom minimálně tři sanitky, které na místě zasahovaly. Civilisté a později dorazivší hasičské oddíly se vší silou a všemi prostředky snažili vyprostit nebožáky zasypané zdivem, některým však již nebylo pomoci. Celkem bylo do liberecké nemocnice přivezeno 45 zraněných a 4 mrtví, z toho 12 lidí bylo zraněno velmi těžce, 15 těžce a 18 lehce. Ještě téhož dne podlehly svým zraněním další dvě osoby. Celkem si 21. srpen vyžádal v Liberci 9 obětí.⁴⁸

V roce 1971 vydává OV KSČ v Liberci dokument, který shrnuje veškeré dění v Liberci před srpnem a komentuje i události po něm. „*Zůstane navždy na kontě odpovědnosti tehdejšího POV, rady ONV a MěstNV tragický důsledek, 8 mrtvých v Liberci důsledek naivního a neodpovědného přihlížení rozvrácení strany a státu,...*“⁴⁹ Dnes víme, že obětí bylo 9. Otázkou je, proč je zde zmíněno o jednu oběť méně. Jednalo se o záměr nebo omyl autora?

⁴⁷ PŘÍHODA, Luboš. *A potom přijely tanky*, str. 96

⁴⁸ PŘÍHODA, Luboš. *A potom přijely tanky*, str. 98-99

⁴⁹ *Poučení z krizového vývoje*, str. 16

II. Loučení s padlými

Ihned po konci dramatických událostí z 21. srpna začaly před radnicí vznikat improvizované pomníčky, připomínající smutné okamžiky předchozích hodin. Na radnici byla umístěna deska, na kterou byla postupně přepisována jména dalších obětí. *„Čestnou stráž s vlajkou u ní stáli příslušníci mladé generace a skauti. Na katafalku pod deskou se kupily květiny, na lešení nad ní se objevil nápis „Hanba století“. Několik bojovníků druhé světové války věnovalo mrtvým svá vyznamenání.“*⁵⁰ Ranní vydání *Svobodného Vpředu* ze dne 24. srpna: *„Na liberecké radnici vlaje velická černá vlajka. Je to symbol velikého smutku nad situací v naší vlasti, nad zneuctěním toho, co nám bylo několik měsíců nejdražší – svobody. Dnes má ještě další symboliku: hlubokou soustrast a smutek nad zmarněnými životy našich spoluobčanů, s nimiž se dnes rozloučíme před krematoriem. Přijdeme tam, ano. Uctíme jejich památku, která nikdy nesmí vymizet z naší paměti, která nám bude neustále varováním. Přijdeme tam, se zaťatými pěstmi a zuby. Slibme si, draží přátelé, že před majestátem jejich tragické a zbytečné smrti zachováme rozvahu a důstojnost. Nikdo se nebude stydět za slzu, protože to bude i slza vzdoru a pečeť na slibu, že každý z nás udělá vše pro to, aby se podobná tragédie již nikdy nemohla opakovat. Zasypeme jejich rakve květy. Nedovedu si představit nic důstojnějšího, než květy. A kdybychom se v těchto chvílích loučení, všichni drželi za ruce.“*⁵¹

V 11 hodin se Libercem rozezvučely sirény, které oznamovaly zahájení smutečního obřadu, jehož se zúčastnilo přes pět tisíc lidí. *„Před budovou krematoria stojí v řadě na katafalcích šest rakví – a sedmá před nimi uprostřed – zahalených státní vlajkou, s ostatky Miroslava Čížka, Zdeňka Dragouna, Josefa Fialky, Bohumila Kobra, Jindřicha Kuliše, Evy Livečkové a Rudolfa*

⁵⁰ LHOTOVÁ, Markéta a Jan MOHR. *Liberec 1968.*, str. 53

⁵¹ *Svobodný Vpřed*, 24. srpna, str. 1

Starého, jehož ostatky byly po obřadu odvezeny do Jeřmanic a tam 26. srpna uloženy.“⁵²

Báseň, která byla součástí obřadu, odrecitoval herec Jan Tříška, nad rakvemi zazpíval sbor Severáček. Komentovaný záznam pro liberecký rozhlas prováděl redaktor Pavel Michna. Liberecká posádka doprovázela smuteční akt hudbou, zakončen byl čestnou salvou. Smuteční ceremonie se účastnil také V. Volek, Ladislav Janecký, předseda městského výboru a také Václav Havel, který se již před počátkem okupace nacházel v Liberci.⁵³

*„O dva dny později, 26. srpna se konal druhý pohřeb. Před krematoriem byly tentokrát tři rakve, uprostřed menší – dětská. Společně se Stanislavem Veselým, osmou libereckou obětí, zde ležely čtyřiasedmdesátiletá Marie Vodáková a její osmiletá vnučka Dagmar Škávová. Obě zahynuly 21. srpna v Desné v Jizerských horách, když do zdi tamní sklárny narazil sovětský vojenský automobil s cisternou. Obřad, uspořádaný na žádost jabloneckých úřadů začal ve 14 hodin. Pršelo.“*⁵⁴

III. Vzpomínky Václava Havla

Václav Havel mnohokrát vyprávěl o pobytu v Liberci během srpnových událostí. V roce 1998 se na toto téma rozpovídal v místní Krajské vědecké knihovně za přítomnosti mnoha posluchačů. Do Liberce v roce 1968 přijeli Václav Havel a Jan Tříška cestou z chalupy na Hrádečku, na pozvání ředitelky oblastní galerie Hany Seifertové a architektů sdružení SIAL. Na večírku se dobře bavili, ale nemohli se

⁵² PŘÍHODA, Luboš. *A potom přijely tanky*, str. 153

⁵³ PŘÍHODA, Luboš. *A potom přijely tanky*, str. 153

⁵⁴ LHOTOVÁ, Markéta a Jan MOHR. *Liberec 1968.*, str. 53

vyvarovat zvláštního pocitu z tehdejší atmosféry. Srpnové události oba poznamenaly a se srdcebolem na ně vzpomínali.⁵⁵

*„Byla to taková zvláštní směs pocitů. Na jednu stranu nám vpád cizích vojsk přišel jako cosi neuvěřitelného, ale zároveň jsme již dlouho tušili, že se něco stane. Invaze nepřišla z čistého nebe. Ta situace, ty události k tomu směřovaly od začátku roku. Jen jsme si nedovedli představit, že sem může nějaká armáda vtrhnout.“*⁵⁶ Oba následně zůstali v Liberci, Václav Havel psal projevy, které následně J. Tříška předčítal do rozhlasu. Pracovali v té době pro rozhlas a televizní studio Sever, které vystupovalo v ilegalitě. Havel vzpomíná na pomoc lidí, kteří byli ochotni rozhlas i zabarikádovat.⁵⁷

⁵⁵ *Srpen připomněli Havel a Tříška*: Bývalý prezident a známý herec vzpomínali na srpnový týden 1968, který trávili v Liberci. *Mladá fronta Dnes*. 2003, **14**(196), Titulní strana.

⁵⁶ *Tamtéž*.

⁵⁷ *Tamtéž*.

7. Ohlasy v tisku

I. Rudé Právo

„Všemu lidu Československé socialistické republiky

Včera dne 20. 8. 1968 kolem 23.hodidy večer překročila vojska Sovětského svazu, Polské lidové republiky, Německé demokratické republiky⁵⁸, Maďarské lidové republiky a Bulharské lidové republiky státní hranice Československé socialistické republiky. Stalo se tak bez vědomí presidenta republiky, předsedy Národního shromáždění, předsedy vlády i prvního tajemníka ÚV KSČ a těchto orgánů.

V těchto hodinách zasedalo předsednictvo ÚV KSČ a zabývalo se přípravou XIV. sjezdu strany. Předsednictvo ÚV KSČ vyzývá všechny občany naší republiky, aby zachovali klid a nekladli postupujícím vojskům odpor. Proto ani naše armáda, Bezpečnost a Lidové milice nedostaly rozkaz k obraně země.

Předsednictvo ÚV KSČ považuje tento akt za odporující nejenom všem zásadám vztahu mezi socialistickými státy, ale za popření základních norem mezinárodního práva.

Všichni vedoucí funkcionáři státu, KSČ i Národní fronty zůstávají ve svých funkcích, do nichž byli jako představitelé lidu a členů svých organizací zvoleni podle zákonů a jiných norem, platných v Československé socialistické republice.

Ústavními činiteli je okamžitě svoláváno zasedání Národního shromáždění, vlády republiky, předsednictvo ústředního výboru KSČ svolává plénum ÚV KSČ k projednání vzniklé situace.

PŘEDSEDNICTVO ÚV KSČ“⁵⁹

Toto výše zmíněné prohlášení předsednictva Ústředního výboru KSČ, přednesené v Československém rozhlase, bylo otištěno v mimořádném středečním vydání Rudého práva, ze dne 21. 8. 1968. Stejně jako ostatní tisk,

⁵⁸ Dnes víme, že vojenské oddíly NDR se na okupaci z 20. na 21. srpna 1968 přímo nepodíleli.

⁵⁹ Rudé právo, speciální vydání 21. 8. 1968

i rudé právo informovalo občany Československa o nečekané události, která se stala v noci z úterý na středu. Redakční kolektiv vyjádřil svou podporu prezidentu L. Svobodovi, A. Dubčekovi jako vedoucímu 1. tajemníkovi KSČ a Černíkově vládě. Zároveň se zde obracejí ke všem komunistům i občanům Československa a nabádají k zachování klidu a rozvahy. Redaktoři Rudého práva, a nejen oni, to vnímají jako jedinou možnost, jak co nejdříve pomoci vyřešit situaci.

Zajímavé může také být plánované vydání Rudého práva z 21. srpna. Na sedmé straně je článek, nesoucí název: „*Hrozí Československu kontrarevoluce?*“. „*Řím – Hrozí dnes v Československu – a eventuálně v jakém měřítku – kontrarevoluce? Nehrozí snad nebezpečí, že řízení země bude úplně nebo podstatně vyrváno z rukou komunistické strany? Nad těmito otázkami se zamýšlí Giuseppe Boffa v listě Unità, orgán italské KS, v analytickém článku, v němž rozebírá vývoj po lednu a politické síly ve hře.*“⁶⁰

Podle Rudého práva ve své zprávě Boffa vznáší pochyby o síle KS v Československu. Tvrdí, že jsou zde jedinci, ale i skupiny, které se snaží využít nejednotu, která přišla po uvolnění vztahů, k živení protisovětských i protisocialistických nálad. Problém vidí uvnitř stran, které nejsou oficiálně protisocialistické, ale mohou mít uvnitř skupiny odpůrců, jejichž hlas by mohl postupně otrávit další a další posluchače. „*Pak to srovnává se situací před rokem, kdy v Československu »téměř jednomyslným chórem stížností a protestů«, nespokojeni byli zvláště komunisté, kteří »viděli, jak jsou kompromitovány jejich ideály a jejich boje«. ...»Apatie, lhostejnost, neúčast v práci a politické činnosti byly doprovázeny reptáním v soukromí, normálními byly i protisovětské komentáře« - i když ne v tisku. »A to bylo to největší nebezpečí. Mnozí lidé, zejména v zahraničí, doufali, že po lednu, když se otevřela*

⁶⁰ Rudé právo, 21. 8., str. 7

první trhlina, Československo vybuchne jako sopka«. ⁶¹ Myšlenka kontrarevoluce na území Československa tedy nebyla jen výmyslem ze Sovětského svazu. Podle tohoto článku a výše zmíněné zprávy můžeme usoudit, že obavy ze situace po tzv. „oteplení“ vztahů panovaly také v italské komunistické straně.

Vydání Rudého práva z 25. 8. 1968 informuje na titulní straně o aktuálním pohledu ÚV KSČ. Je zde otištěno prohlášení „*Co dnes musí dělat komunisté*“, které je určeno „všem členům a funkcionářům KSČ“. V prohlášení je nejprve shrnuta situace v okupované zemi a je zde ohlédnutí za Dubčekovou politikou, ohlédnutí za snahou o komunismus s „opravdu lidskou tváří“. V situaci, kdy je země obsazena vojsky Varšavské smlouvy a byla prolita krev českých i slovenských obyvatel, je těžké posílit v zemi socialismus a obnovit důvěru v politiku KSČ. Podle usnesení ÚV je potřeba dodržet pět základních stanovisek, aby byl opět nastolen mír. Bylo třeba odložit vše, co obyvatele rozdělovalo.

1. Žádejme neprodleně, aby se svých funkcí ve státě, ve straně i v Národní frontě ujali soudruzi A. Dubček, O. Černík, J. Smrkovský, F. Kriegel, J. Špaček a B. Šimon – a to bezpodmínečně všichni.

2. Neuznávejme jako představitele strany nikoho, kdo ve své funkci nemá demokraticky získaný mandát, tj. v ústředních orgánech KSČ nikoho, kdo nemá mandát mimořádného, XIV. Sjezdu strany.

3. Žádejme úplný odchod cizích vojsk armád Varšavské smlouvy, s níž je nyní jejich pobyt na území ČSSR jako členského státu této smlouvy v plném rozporu.

⁶¹ Rudé právo, 21. 8., str. 7

4. *Varujme před každou provokací a nerozvážností. Krev našeho lidu je tím nejdražším statkem a všechno co může vést k jejímu zbytečnému prolévání, je nutno odsoudit. Usilujte o to, aby nedošlo ke krveprolití.*

5. *I kdyby došlo k nejhorsímu, i kdyby brutálním násilím bylo potlačováno vše, co je zaručeno naší ústavou, zákony republiky i stanovami strany – nikdy neopouštějte řady KSČ. Ať v řadách strany je co nejvíce poctivých lidí, dělníků i všech ostatních vrstev, protože zůstane-li strana takto silná dole, bude za čas zase s to vydat ze svých řad schopné politické vůdce a vyvést naše národy z postavení, do něhož je uvrhly přesila moci a násilí.* ⁶²

Tyto body, otištěné na titulní straně vydání z 25. 8., po dlouhých čtyřech dnech okupace, reflektují nesouhlas ÚV KSČ s okupací a jasně odsuzují veškeré činy s ní spojené. Jako jeden orgán se staví do čela boje proti okupačním silám a v čele všech Čechoslováků je odhodláno ukázat správný směr. Nikdo nemohl tušit, že okupační vojska se však v nejbližší době nikam nechystají a že zákony budou brzy překrucovány všemi možnými způsoby.

Výše zmíněné vydání také nese článek s názvem: „Na jejich straně je lež“ a mimo jiné informuje o tzv.: „*Prohlášení k občanům Československé socialistické republiky*“. Tento list, podepsaný ministry pěti okupačních států, informuje formou „propagandistických lží“ o kontrarevoluci, jež přijela vojska potlačit na žádost vedoucích stranických a státních představitelů. „*Předkládat podobné argumenty našemu obyvatelstvu v době, kdy stojí s holýma rukama proti tankům, obrněným transportérům, kdy mu nad hlavou krouží cizácká vojenská letadla, kdy se dovídá od pražského lékaře, že v třetím dnu okupace již měla Praha 307 raněných, z toho 90 těžce a v nemocnicích osm lidí, kteří zranění podlehlí, předkládat mu takové argumenty mohou jen nemyslíci mozky*“ ⁶³

⁶² Rudé právo, 25. 8., str. 1

⁶³ Rudé právo, 25. 8., str. 1

I další články z téhož vydání jsou stejně orientovány. Všechny odsuzují okupaci. Jsou zde popsány počty okupantů, časté protiokupační nápisy viz „*Lenine, probud' se! Brežněv se zbláznil!*“ apod. Rudé právo 26. 8. též otisklo zprávy ze Západních zemí, které vyjadřují protest proti okupaci a odsuzují počínání vojsk Varšavské smlouvy proti členské zemi, stejně tak však odsoudila okupaci Jugoslávie a Maďarsko. Je zde též poděkování občanům za obětavost a kázeň a informuje o dění ve straně a také podává zprávy od delegace, která mezitím vyjednává v Moskvě.

II. Vpřed

V onu osudnou středu 21. 8. vychází také zvláštní vydání novin *Vpřed*, které otiskly prohlášení OV KSČ, rovněž odsuzující invazi spojeneckých vojsk. OV ve svém prohlášení apeluje na občany Liberce, aby se vyvarovali veškerých provokací a zamezili tak dalším zbytečným obětem. „*Členové předsednictva OV KSČ v Liberci byli o příchodu okupačních jednotek zemí Varšavské smlouvy na území naší republiky informováni v časných ranních hodinách a okamžitě se sešli ke schůzi, aby k tomuto svévolnému a násilnému aktu zaujali stanovisko:...*“⁶⁴

OV se logicky postavil za prezidenta republiky a za legální vládu v čele s Černíkem. *Vpřed* ve svém zvláštním vydání také informuje o tom, že do 11. hodiny toho dne podepsalo výzvu na vyjádření podpory našim stranickým orgánům 12 839 libereckých občanů, kteří tak vyjádřili nesouhlas s aktuálním děním. Autoři mimořádného *Vpředu* se snažili informovat obyvatele o dalším dění ve městě. Byla zde snaha vzbudit dojem, že vše ostatní nadále pokračuje dále a chod se nesmí zastavit. Např. je zde zpráva o hanychovských pekárnách,

⁶⁴ *Vpřed*, 21. srpna 1968, 1. zvláštní vydání, str. 1

kde všichni zaměstnanci přišli do práce a vynaložili maximální úsilí pro udržení zásobování v chodu.⁶⁵

*„Liberecká radnice. Před ní československá státní vlajka, naše vlajka, našeho státu, spuštěná na půl žerdi. Vedle ní vlaje v tento ostudný den černá vlajka. Atmosféru náměstí doplňují davy, prosté ženy, prostí mužové, mládež. Všeobecně se píská. Pískot se nese do všech ulic, kudy projíždějí ti, kterým bylo řečeno, že je v Československu revoluce“*⁶⁶ Druhé zvláštní vydání z téhož dne je již doplněné o obrázky tanků a poškozeného náměstí Bojovníků za mír.⁶⁷ Téhož dne, v noci, vyšlo ještě další, třetí vydání. Otisklo prohlášení rady ONV, které bylo rovněž vysíláno a několikrát opakování studiem Čs. rozhlasu v Liberci. Je zde také výzva k zachování klidu, adresovaná Lidovým milicím, od náčelníka LM. Rada Severočeského KNV v Ústí nad Labem zkonstatovala, že je správné, aby jednotkám Varšavské smlouvy nebyly poskytovány žádné potraviny z fondu kraje. Rada žádá o dodržování tohoto nařízení od všech hospodářských představitelů kraje. Třetí vydání oznámilo 40 tisíc podpisů na vyjádření nesouhlasu shromážděných po 17. hodině.⁶⁸

Ve čtvrtém mimořádné vydání z 22. srpna, tentokrát už v listu Svobodný Vpřed, jsou obyvatelé informováni o opakovaném odmítání invaze, tentokrát ze štábu krajského velitele Lidových milic v Ústí nad Labem. *„Jděte domů, okupační vojáci! Nikdo vás nezval – byli jste zneužiti proti spřátelené, pokojné zemi!“*⁶⁹ Tato výzva je doplněna o německý a ruský překlad. 24. 8. Svobodný Vpřed věnuje jeden z mnoha článků občanům Liberecka, kde navrhuje zvýšenou ostražitost v době křehkého klidu po bouřlivých úvodních dnech. Liberečané by neměli podávat žádné informace, naopak. *„Musíme společně vytvořit takové*

⁶⁵ Vpřed, 21. srpna 1968, 1. zvláštní vydání, str. 1

⁶⁶ Vpřed, 21. srpna 1968, 1. zvláštní vydání, str. 2

⁶⁷ Vpřed, 21. srpna 1968, 2. zvláštní vydání, str. 1

⁶⁸ Vpřed, třetí mimořádné noční vydání z 21. na 22. srpna 1968, str. 1, 2

⁶⁹ Svobodný Vpřed, 22. srpna, str. 1

podmínky, aby se okupanti co nejhůře orientovali. Odstraňujte informační tabulky závodů a úřadů, odmítněte podívat okupantům jakékoliv informace. Zaměňujte silniční ukazatele, odstraňte místní tabule u obcí.“⁷⁰

8. Doba po okupaci

I. Těžké chvíle po okupaci

„Vnější ohrožení semklo během července a srpna drtivou většinu národa k podpoře polednové politiky KSČ. Slábnoucímu konzervativnímu křídlu strany se nepodařilo prosadit obrat podle přání sovětského vedení a to sáhlo po zbraní. O vojenskou pomoc požádalo SSSR i několik předních funkcionářů KSČ (Bilák, Kolder, Kapek, Indra, Švestka).“⁷¹ Okupační jednotky o síle sta tisíc vojáků připravily o život 90 Čechoslováků a nadobro potlačily reformní snahy. Jedinou otázkou bylo, jaké obrodné prvky se ve společnosti udrží.⁷²

Ve chvílích, kdy bylo potřeba postavit se proti okupaci, přední političtí představitelé, na něž všichni občané spoléhali, selhali. Probíhající jednání v Moskvě mohlo být předzvěstí špatného konce. Po návratu československých představitelů 27. srpna do Prahy vyvolali hluboké zklamání a pocity odevzdání. *„Večer se občané Liberce shromáždili na náměstí, kde promluvili Ladislav Belda a Jiří Moulis. Část přítomných pak údajně odešla ke kasárnám a požadovala vydání zbraní.“⁷³ Jak zmiňuje Luboš Přihoda ve své knize o projevech okupace na území Liberce: „Destrukci výtobytků Pražského jara začali sami jeho stoupenci ihned po návratu z Moskvy.“⁷⁴ Moskevský protokol ve svých hlavních bodech znamenal ukončení reforem a přistoupení k moskevskému diktátu. Mimo jiné byl slíben odchod sovětských vojsk*

⁷⁰ Svobodný Vpřed, 24. srpna, str. 1

⁷¹ KARPAŠ, Roman. *Knih o Liberci.*, str. 473

⁷² KARPAŠ, Roman. *Knih o Liberci.*, str. 473

⁷³ LHOTOVÁ, Markéta a Jan MOHR. *Liberec 1968*, str. 56

⁷⁴ PŘÍHODA, Luboš. *A potom přijeli tanky*, str. 179

z vládních budov, sídla rozhlasu a televize. Byl zde požadavek na odchod vojska z města a přesunutí se do vojenských prostorů a následné opuštění státu. Poslední část požadavku, tedy opuštění Československa však nebyla splněna a 16. října 1968 byla podepsána *Smlouva o podmínkách dočasném pobytu vojsk na území ČSSR*, která pobyt vojsk Varšavské smlouvy legitimizovala. Někteří lidé se posmívali a dočasný pohyb definovali jako „Na věčné časy plus jeden den.“. Část vojsk okupované území opustila, zbytek tu však zůstal až do června roku 1991.⁷⁵

II. Nucené změny v Československu

Vedení KSSS si vyžádalo stranické ovládnutí sdělovacích prostředků. Došlo k zakázání KAN a K 231, odvoláni byli F. Kriegl, J. Pavel, Č. Císař, O. Šik a byla odvolána žádost československé vlády „o projednání intervence v radě OSN.“⁷⁶

Nutná byla také očista strany a odstranění všech odpůrců nově nastavené politické orientace. Následující sjezd ÚV KSČ byl odsunut do doby, než země projde normalizačním procesem. 13. září byly schváleny nové zákony shromažďovací a tiskové. Zároveň vznikl nový Úřad pro tisk a informace (ÚTI), kterému se posměšně přezdívalo „útisk“. Tento nový úřad diktoval veškeré zpravodajství a publicistiku v československém tisku, rozhlasu i televizi. „*Ve svém prvním pokynu už 3. září ÚTI zakazuje kritizovat Sovětský svaz a ostatní země Varšavské smlouvy a přítomnost cizích vojsk, zakazuje používat termíny „okupant, okupace, neutralita“, nesmělo se informovat o akcích Rady bezpečnosti ISN a Varšavské smlouvy. A dokonce se nesmělo informovat ani*

⁷⁵ PŘÍHODA, Luboš. *A potom přijeli tanky*, str. 179

⁷⁶ KARPAŠ, Roman. *Kniha o Liberci.*, str. 473

o zásobovacích potížích.“⁷⁷ A s blížící se zimou se i tyto zásobovací potíže stupňovaly.⁷⁸

Z připravovaných reforem se podařilo prosadit pouze zrušení pracovní soboty (od 1. 10.) a zřídit tak „revoluční“ týden o pěti pracovních dnech. Došlo také ke zvýšení nejnižšího důchodu, což se v okrese dotklo cca 1300 lidí. Byl přijat nový Ústavní zákon o československé federaci na schůzi Národního shromáždění Československé socialistické republiky dne 27. října 1968 a následně byl vyhlášen ve sbírce zákonů pod číslem 143/1968 Sb. Tímto novým krokem došlo k přeměně dosud jednotné Československé socialistické republiky, která se nově stávala federací. Došlo k zásadní změně ve vládě a od 1. ledna 1969 vznikly Česká socialistická republika a Slovenská socialistická republika, které byly součástí federace.

28. října byl v Liberci vyhlášen zákon o československé federaci a v Lidových sadech byl toho dne zasazen strom republiky k výročí padesát let státu.⁷⁹ Je také znám návrh na zrušení krajů a zavedení samosprávy národních výborů od Jiřího Moulise, předsedy Svazu měst a obcí. Významný pro Liberec byl také schválený zákon o národnostních menšinách, který upravoval postavení německé menšiny.⁸⁰

14. října 1968 se sešlo plenární zasedání ONV a podpořilo přijetí federativního zákona. Poslanci ONV věřili, že toto přijetí vyřeší tužby slovenského národa a napraví dřívější chyby. Ve federaci spatřovali, dle usnesení, posílení autority státu, ve kterém budou žít dva rovnoprávné národy. Souhlas vyjádřili se slavnostním vyhlášením federace na 28. října k výročí 50 let republiky. A všechny návrhy plenárního zasedání se shodly, aby ústavní zákon

⁷⁷ PŘÍHODA, Luboš. *A potom přijeli tanky*, str. 180

⁷⁸ PŘÍHODA, Luboš. *A potom přijeli tanky*, str. 180

⁷⁹ KARPAŠ, Roman. *Knihy o Liberci.*, str. 474

⁸⁰ LHOTOVÁ, Markéta a Jan MOHR. *Liberec 1968*, str. 56

o čs. federací nebyl v původním textu dne 28. října projednán. Své stanovisko sdělili Národnímu shromáždění a České národní a Slovenské národní radě.⁸¹

9. Liberecké změny

I. Život v Liberci

Po srpnovém týdnu se vše vracelo zpět do „normálu“. Od 3. září začal každé úterý vycházet *Vpřed*. První vydání informovalo u zrušení hladovky, kterou držela skupina 12 mladíků před libereckou radnicí. Jsou zde také vyčísleny škody, způsobené průjezdem vojsk, které se odhadovaly na 20 milionů. Došlo k znovuotevření kin, obnovení veřejné dopravy a k zahájení příprav na nový školní rok. „*Počátkem září se vrátila polská děvčata, která odjela domů, aby se nestala terčem urážek za polskou účast na invazi. Polky pracující v Textiláně si např. stěžovaly, že se k nim lidé nechovají dobře, a když chtějí použít městskou dopravu, jsou odkazovány na polské tanky apod. V okrese jich pracovalo asi 350 a větší části se podařilo odjezd rozmluvit.*“⁸²

Svaz vysokoškolského studentstva z Čech a Moravy vyvolal třídní okupační stávkou v reakci na stupňující se ustupování od představitelů ÚV KSČ po zasedání ve dnech 14. a 17. listopadu. Studenti liberecké Vysoké školy strojní a textilní se do stávky také zapojili. Své požadavky prezentovali na papírových převlecích, ve kterých procházeli městem. Další možností k vyjádření veřejného odporu byla dvojité vítězství československého hokejového týmu proti sovětskému týmu na Mistrovství světa ve Stockholmu v březnu (21. a 23.) roku 1969. „*Zvláště po druhém vítězství vytáhlo do ulic měst i mnoha venkovských návsi přes půl milionu rozradostněných fanoušků. Václavské náměstí zaplnilo 150 000 Pražanů... Ulicemi Liberce projížděla houkající auta, některá s trikolorami.*

⁸¹ SOKA Liberec, KSČ – ONV, zasedání pléna 14. 10. 1968

⁸² KARPAŠ, Roman. *Kniha o Liberci.*, str. 473

Několik tisíc Liberečanů se sešlo před radnicí, kde skandovalo „raz, dva, tři, čtyři – gól“ ... Provolávala se sláva Dubčekovi a Svobodovi a zpívala se hymna.“ ⁸³ Jak dnes víme, zatímco lidé provolávali Dubčekovi slávu, Dubček podepisoval tzv. Pendrekový zákon z 22. srpna, který posloužil pro perzekuci lidí, bojujících proti normalizačnímu procesu. Občané v jednu chvíli bojovali za udržení Dubčeka v čele, a ve stejnou chvíli byli svými „vůdci“ zrazováni. Vedle Dubčeka podepsal tento zákon také prezident L. Svoboda a předseda federální vlády O. Černík.

„Beseda se spisovatelem Škutinou, která se 30. března konala na liberecké Střelnici, již probíhala pod dohledem StB. Škutinovu knížku Prezidentův vězeň se však ještě podařilo libereckému nakladatelství v dubnu vydat.“ ⁸⁴ 25. června byla klubem Tribuna v Liberci zorganizována beseda s Antonínem Kapkem, jejímž výsledkem byl dopis požadující změny ve vedení KSČ. Ještě téhož dne odstoupili ze svých funkcí hlavní představitelé reformy, včetně tajemníka Ladislava Beldy. ⁸⁵

II. Emigrace inteligence

Na řádném plenárním zasedání okresního národního výboru v Liberci, které se konalo dne 19. září 1968 se kromě návratu k běžnému životu v podobě zahájení provozu kin, divadel a škol, které popisují výše, probírali také škody způsobené na majetku a ztráty životů. Našli se však tací, kteří se rozhodli zemi opustit, popřípadě zůstat v zahraničí, pokud zrovna nebyli v Československu.

„Kolují různé pověsti o lékařích, kteří se nehodlají vrátit z pobytu v cizině. Vedoucí zdravotnického odboru se snažil získat informace o případných úmyslech těchto lékařů. Podle písemných zpráv i vzkazů lze soudit, že se z pobytu

⁸³ KARPAŠ, Roman. *Knihy o Liberci.*, str. 475

⁸⁴ LHOTOVÁ, Markéta a Jan MOHR. *Liberec 1968*, str. 57

⁸⁵ LHOTOVÁ, Markéta a Jan MOHR. *Liberec 1968*, str. 57

v cizině nevrátí 4 lékaři a 1 dentista.“⁸⁶ Někteří se vraceli ze svých cest opožděně a tak nebylo zatím na místě dělat závěry o emigraci, avšak mezi 21. 8. a 9. 9. 1968 bylo přijato 320 žádostí o cesty do západních, kapitalistických států. Převážná většina žádostí pocházela od inteligence, většinou se jednalo o povolení pro celé rodiny, která měla být urychleně vyřízena. Národnostní menšiny začaly více žádat o povolení o vystěhování do zahraničí.⁸⁷

III. Průzkum veřejného mínění

Zajímavostí může být průzkum veřejného mínění, který 1. 10. zveřejnil *Vpřed*, ve kterém uvádí 92% důvěru libereckých občanů vůči legálním státním orgánům. Průzkum v kraji prováděl severočeský krajský výbor KSČ v Ústí nad Labem. *Vpřed* otiskl informace o této akci: „Výběr vzorku byl proveden podle kvót, takže se výzkumu zúčastnilo 60 proc. mužů a 40 proc. žen ve věkových kategoriích do 30 let 30 proc., do 40 let 29 proc., do 50 let 28 proc. a nad 50 let 13 proc. Se základním vzděláním bylo 45 proc., se středním vzděláním 46 proc. a 9 proc. vysokoškoláků.“⁸⁸ Z údajů *Vpředu* vyplývá, že polovina dotázaných byli dělníci, 37% pracující inteligence a 13% ostatní povolání. Komunistů a zároveň stranických funkcionářů bylo 14% dotázaných, bez funkce bylo 36% dotázaných komunistů. Zbylých 50% byli vesměs lidé bez politické angažovanosti, až na 3%, kteří byli členové jiné politické strany.⁸⁹

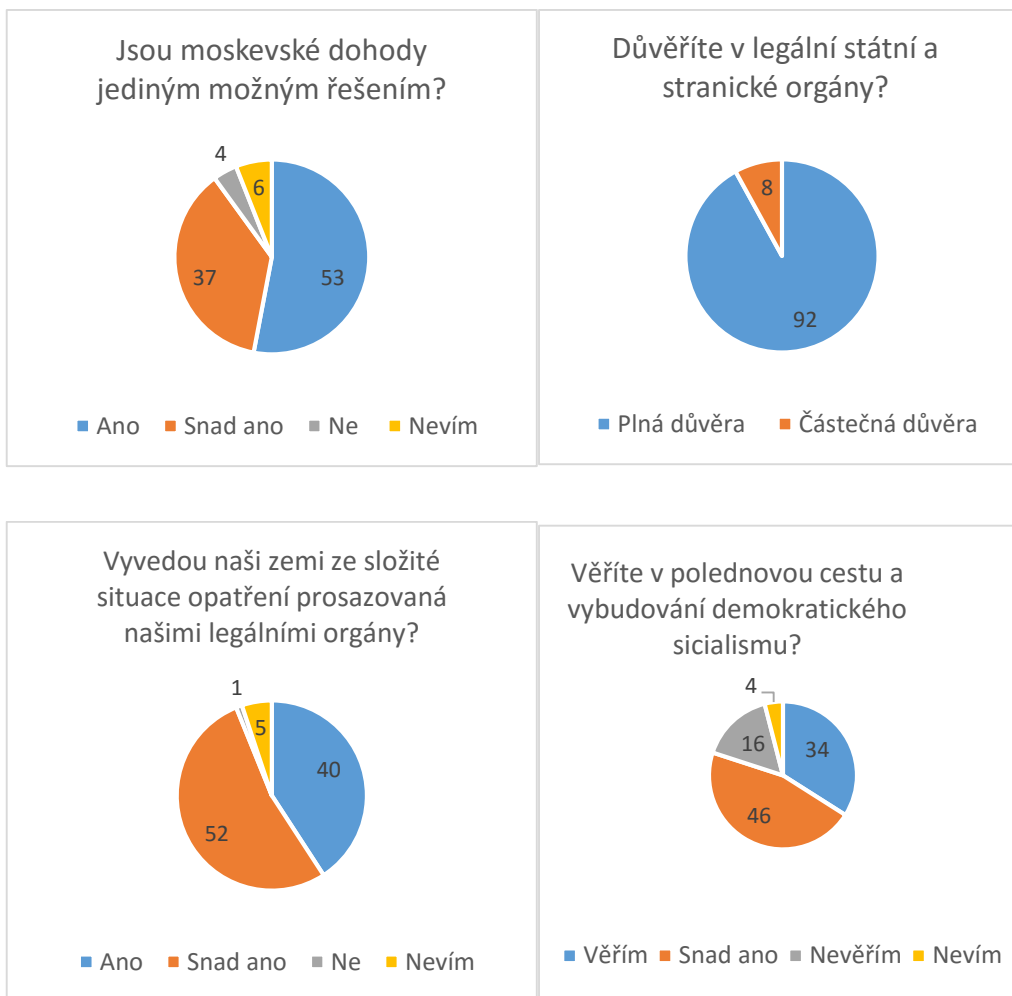
Stručně zde graficky zobrazím výsledky (v procentech) dotazníků, dle údajů uvedených ve vydání Vpředu z 1. 10. 1968. Znění otázek jsem logicky vyvodil z novinových údajů, nejedná se o přesný přepis.

⁸⁶ SOkA Liberec, KSČ – ONV, 16. 9. 1968

⁸⁷ SOkA Liberec, KSČ – ONV, 16. 9. 1968

⁸⁸ *Vpřed*, 1. 10. 1968

⁸⁹ *Vpřed*, 1. 10. 1968

88% dotázaných považovalo **odchod vojsk** z našeho území za rozhodující předpoklad normalizace. Tyto údaje mohou věrohodně nastínit náladu obyvatel a jejich názor na dění v Československu.⁹⁰

IV. Normalizační proces

Abychom si mohli říci něco více o celkovém postupu tzv.: „normalizace“, měli bychom si alespoň částečně tento pojem osvětlit. Často je chápán právě jako návrat k „běžnému“ ve společnosti. Dalo by se říci zpět, do starých kolejí. V této době se však jedná o proces, který společnost neposouvá

⁹⁰ *Vpřed*, 1. 10. 1968

do doby předchozí, jelikož právě tomu měla okupace zamezit a ani doba úřadování A. Novotného nebyla dobou ideální. V tomto případě se jedná o normu prosovětskou, neostalinistickou. Cílem bylo vymazání starých iluzí a zavedení „lepšího“ socialismu, což se projevilo zásadními změnami, tzv.: „čistkami“ ve straně a rušení demokratizujících a humanizujících prvků společnosti.

V. Změny a reakce v Libereckém OV KSČ po okupaci

16. září byl schválen plénem OV KSČ akční program, který byl vytvořen a poupraven s ohledem na moskevská jednání. Novým předsedou ONV byl zvolen Miroslav Skákal, který do té doby zastupoval Kubíka, který před časem odstoupil. Jan Šálek se dostal do čela OV NF a na pozici tajemníka Leopolda Bělohřada st. vystřídal Vladimír Štěpánek. *„Noví funkcionáři sice respektovali vedoucí úlohu KSČ i zrušení organizací KAN a K 231, ale vztahy všech příslušníků NF chápali jako rovnoprávné partnerství. Docent Šálek ještě koncem října řekl redaktorovi Vpředu, že OV NF chce vytvářet prostor pro činnost neomarxistických stran.“*⁹¹ OV KSČ prošlo změnami, které orgán omezily tak, aby nesuploval funkce státních a hospodářských orgánů. Od okupace 21. srpna požádalo o vstup do strany 128 převážně mladých lidí.⁹²

Na mimořádném zasedání pléna OV u příležitosti okupace byly shrnuty události, které se odehrály na ÚV KSČ, a byla představena situace, ve které se nacházela státní reprezentace v Moskvě. Znepokojující momenty minulých dnů se nutně podepsaly i na zasedání okresního výboru. Po zamítnutí požadavků na způsob dalšího postupu v rámci intervence byli zastupitelé Československa nuceni přistoupit pod nátlakem na Sovětské požadavky. V této práci nás však bude zajímat ta část, která požaduje návrat funkcionářů, kteří v byli v posledních

⁹¹ KARPAŠ, Roman. *Kniha o Liberci.*, str. 473

⁹² KARPAŠ, Roman. *Kniha o Liberci.*, str. 473

měsících nahrazení (nebylo uvedeno jmenovitě). Člen moskevské delegace Smrkovský, vystoupivší na jednání ÚV KSČ: „*potvrdil, že sovětská strana neuznává náš (Československý, pozn. aut.) mimořádný XIV. Sjezd a žádá naopak, aby se sešel starý ústřední a nově zvolený ústřední výbor, aby se provedly nutné kádrové změny a byl vytvořen takový orgán, který by podle jejich názoru zajišťoval správnou politickou orientaci.*“⁹³ Přítomní členové nemohli uvěřit svým uším a dožadovali se konzultace s Dubčekem, který se chystal vystoupit v televizi.

*„Smrkovský k tomu podotýká na adresu členů ÚV, že je jejich věcí, zdali s tím souhlasí nebo nesouhlasí... Smrkovský říká, že delegace slyšela, že sovětská strana řekla jasně, že jí vůbec nezáleží na dalším osudu našich národů, či mladého pokolení, ani na tom, co se s nimi stane... Členové naší delegace byli doslova ochromeni hrůzou. Mimo jiné i proto, že cestou po Ukrajině viděli, že je zde nesčetně tanků, raket a jiných vojenských prostředků, které mají být použity, pokud nebudou splněny podmínky, které nám sovětská strana předložila.“*⁹⁴

Reakce okresního výboru byla následující: „*V důsledku všech těchto faktů, které bohužel jsou reálnou skutečností, v žádném případě neustupuje okresní výbor strany a jeho předsednictvo od zásad uvedených ve svých prohlášeních 27. srpna. V žádném případě tyto zásady nezrazuje, bude je naopak důsledně a houževnatě naplňovat, bude však muset zvolit jiné cesty, jiné prostředky, tak, aby to odpovídalo potřebám politické situace v našem okrese.*“⁹⁵

⁹³ SOkA Liberec, KSČ – OV Liberec II, kart. 19, zasedání pléna 28. 8. 1968

⁹⁴ SOkA Liberec, KSČ – OV Liberec II, kart. 19, zasedání pléna 28. 8. 1968

⁹⁵ SOkA Liberec, KSČ – OV Liberec II, kart. 19, zasedání pléna 28. 8. 1968

10. Události roku 1969

I. Vstup do nového roku ve straně

V knize *Nejdřív tanky, potom pendreky* od Luboše Příhody je napsán vtip, který se údajně se sarkasmem vyprávěl v tehdejší Československu: *Sejde se Američan, Rus a Čech. Američan: „My máme v Detroitu fabriku, která za jednu hodinu vyrobí tisíc aut.“ Rus: „My máme ve stepi fabriku, která za jednu hodinu vyrobí tisíc letadel.“ Čech: „My máme v Budějovicích fabričku, která za jednu hodinu vyrobí tisíc tužek. Jednu vezmete, podepíšete Dva tisíce slov a hned tu máte tisíc tanků.“*⁹⁶

Na začátku roku 1969 orgány Okresního národního výboru v Liberci projednaly na jednání zprávu, která vyčíslovala škody způsobené projíždějícími okupačními vojsky. Veškeré záznamy jsou, jak píše Luboš Příhoda, podloženy fotodokumentací a rozpočty. Na průtahu Libercem způsobila pohybující se vojenská kolona škodu za necelé tři miliony. V libereckém okrese pak škody dosáhly výše 10 milionů 759 tisíc korun. Tyto škody nebyly nejspíše nikdy uhrazeny, jelikož v dubnu nastoupil do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ Gustav Husák a vše se promlčelo. Ztráty na majetku nebyly však něčím, co by nemohlo být odpuštěno a zapomenuto. Co si však občané Liberecka a Jablonecka pamatovali, byly oběti, které 21. srpen loňského roku přinesl. Těchto dohromady jedenáct zmařených životů si zasloužilo být alespoň symbolicky uctěno na místech neštěstí, to se však v nově strukturovaném státě nikomu nehodilo.⁹⁷

⁹⁶ PŘÍHODA, Luboš. *Nejdřív tanky, potom pendreky: repetitorium událostí let 1968/69 v regionu Liberec*. Vydání 1. Liberec: Kruh autorů Liberecka, 2015., str. 323

⁹⁷ PŘÍHODA, Luboš. *Nejdřív tanky, potom pendreky*, str. 323

Na zasedání pléna OV KSČ v Liberci dne 6. ledna 1969 se v zápise můžeme dočíst shrnující postoj: „*Do tohoto politického kvasu, v němž se naše KSČ - i přes četné chyby, snažila rozvíjet to politické ovzduší, které vzniklo v období XIII. Sjezdu a naplňovat jeho usnesení, přichází 21. srpen 1968. V tomto roce, kdy jsme slavili řadu výročí naší republiky, je pro nás zvláště bolestné, že do těchto výročí událostí musíme zařadit také 21. srpen. Je to den, kdy bez našeho vědomí, bez vědomí legálních orgánů, presidenta republiky, Národního shromáždění, vlády a ÚV KSČ obsadily naši republiku armády Varšavské smlouvy.*“⁹⁸

Výbor si byl vědom některých chyb v polednové politice, přesto pochybuje o nutnosti vojenského zákroku. V lednu, tedy 4 měsíce po zasedání se mluví o tragickém nedorozumění, které negativně působí na celé mezinárodní dělnické hnutí a všechny státy Varšavské smlouvy budou muset intenzivně bojovat za upevnění vztahů. Je zde vyjádřen názor, že okupace pošlape všechny polednové úspěchy a pohrbí autoritu strany a natrvalo poškodí historii politického vedení KSČ. Nakonec však věří v obnovení dobrého jména strany a zdůrazněno je také 120 žádostí o vstup do strany během srpna a září.⁹⁹

II. Lednový pochod za Jana Palacha

Upálení Jana Palacha pobouřilo veřejnost v celé republice a ani Liberci se tato informace nevyhnula. Na některých úředních budovách byly vyvěšeny černé smuteční vlajky, tato ozdoba se vyskytla také na pár závodech. Dopoledne 22. 1. 1969 vyšel od budovy VŠST smuteční průvod vysokoškoláků. Kráčeli mlčky libereckými ulicemi. V čele průvodu šli akademičtí hodnostáři nesoucí insignie a veřejně vlivné osoby.¹⁰⁰

⁹⁸ SOkA Liberec, KSČ – OV Liberec II, kart. 20, zasedání pléna 6. 1. 1969

⁹⁹ SOkA Liberec, KSČ – OV Liberec II, kart. 20, zasedání pléna 6. 1. 1969

¹⁰⁰ KARPAŠ, Roman. *Kniha o Liberci.*, str. 474

„Den po Palachově smrti si studenti semilské střední školy připjali černé stužky, schválili a odeslali na ÚV KSČ, Svaz studentstva a do Čs. televize rezoluci, požadující revizi československé politiky. Na pohřeb odjely dva zvláštní autobusy. Ve vestibulu pošty byl umístěn černě potažený panel s fotografií Jana Palacha a textem „M. Jan Hus 1415, Jan Palach 1969“.“¹⁰¹

Stranické informace uváděly, že se na transparentech objevovala hesla: *„Zrušit cenzuru; Smrt se nedá cenzurovat; Přežili jsme temno, přežijeme i srpen.“* Na studentském náměstí promluvil mimo jiných také člen předsednictva SKV KSČ Zdeněk Raiman, který Palachův akt protestu hodnotil jako *„absurdní ovoce absurdní doby a jeho individuální a zoufalé východisko, s nímž nelze přes jeho nejčistší pohnutky souhlasit. Ve stejném duchu hovořili na předchozím mítinku v menze VŠST (20. 1. 1969) předseda MěstNV Jiří Moulis a vedoucí tajemník OV KSČ Ladislav Belda a akademičtí funkcionáři školy.“¹⁰²*

III. Potřeba politických změn

Již dříve jsem zmiňoval oslavy dvojitého vítězství československého hokejového mužstva na MS ve Švédsku. Tyto oslavy neponechaly v klidu ani veřejné činitele, kteří se snažili zasáhnout a preventivně předejít dalším nepředloženostem. Požadovali občany, aby se nesnižovali k urážkám SSSR a aby raději podpořili vlastní čelné představitele. Výtky zde byly také vůči krajskému tisku a rozhlasovým zprávám, které falešně informovaly o zničení sovětského auta.¹⁰³

„Těm, kteří si přáli politický obrat, samozřejmě záleželo na tom, aby vylíčili události v co nejhorším světle. Neváhali využít ani provokací. V těch dnech doručila pošta různým organizacím i jednotlivcům pomlouvačný leták s názvem

¹⁰¹ KARPAŠ, Roman. *Stalo se na severu Čech 1900/2000*, 127

¹⁰² KARPAŠ, Roman. *Kniha o Liberci.*, str. 474

¹⁰³ KARPAŠ, Roman. *Kniha o Liberci.*, str. 475

*Pravda o mocných na severu Čech, očerňující stoupence dubčkovské linie a trochu přihlouplý text Švejnova kárná expedice do Liberce“.*¹⁰⁴ Vyšetřování kriminalistů později prokázalo, že první leták napsala manželka příslušníka StB přímo na sekretariátě OV KSČ za pomoci sekretářky libereckého normalizátora Leonida Jakimiče, který vystupoval na pozici vedoucího oboru pracovních sil.
105

IV. Odvolání Dubčka

Stupňující se protest proti sovětské přítomnosti a celkové politice si vynutil ráznou odpověď. Do Prahy následně přiletěl Maršál Grečko a pohrozil použitím síly v případě potřeby. Moskva eskalovala své požadavky kádrových změn až na samotný vrchol, symbol polednového vývoje, Alexandra Dubčka, v té době stále stojícího v čele ÚV KSČ. 17. dubna 1969 byl A. Dubček nahrazen G. Husákem. Tuto záměnu předem odsouhlasil z Moskvy L. I. Brežněv. S nástupem Husáka se mezi lidmi rozšířila apatie a beznaděj na změnu. Oslavy prvního máje byly velmi skromné a slabá účast byla varováním před rostoucí nespokojeností veřejnosti. 7. května se v Liberci uděloval *Řád práce* libereckému oddělení VB a jeho náčelník byl oceněn *Za vynikající práci*, přestože byl po roce odvolán. Při příležitosti udělování těchto ocenění v Liberci poprvé zazněl názor, že vojenský zásah byl k záchraně socialismu bezpodmínečně nutný.¹⁰⁶

Veřejnost však smýšlela odlišně. 11 mladíků bylo zadrženo při strhávání sovětských vlajek. OV KSČ provedla koncem května anketu, kde 161 ze 169 dotázaných odsoudilo invazi jako protiprávní akt, pouze 6 v ní vidělo nezbytnou povinnost mezinárodního dělnického hnutí. „*Politický vývoj spěl za neustálých ústupků k všeobecnému normalizačnímu marasmu. Sám Belda hodnotil*

¹⁰⁴ KARPAŠ, Roman. *Kniha o Liberci.*, str. 475

¹⁰⁵ KARPAŠ, Roman. *Kniha o Liberci.*, str. 475

¹⁰⁶ KARPAŠ, Roman. *Kniha o Liberci.*, str. 476

Husákovo zvolení jako nejrozumnější a nejoptimálnější řešení, i když nebylo členskou základnou přijímáno jednoznačně (25. 6.).“¹⁰⁷

11. Výročí okupace

I. Strach ze srpnových nepokojů

S blížícím se výročím se úměrně začaly množit oficiální varovné zprávy před možnou blížící se provokací. Jednu z těchto zpráv přineslo i vydání *Vpředu* z 19. srpna 1969, které ve výzvě občanům Liberecka upozorňuje na následující: „*V okrese bylo zjištěno několik pokusů nelegálního rozšiřování letáků, různých hesel, pokynů, osobního přemlouvání a různých dalších způsobů vyvolávání neklidu... Nepřipusťte a netrpte pokusy, jejichž cílem je dosáhnout oslabení důvěry ve stranu a vedení státu, vyvolávání atmosféry společenských krizí v období srpnových dnů. Nepřipusťte narušení úsilí vedení strany a vlády o konsolidaci situace v našem státě.*“¹⁰⁸. Výzva byl adresována převážně mládeži, ale i všem ostatním občanům. Strach z blížící se možnosti zhoršení situace nutil předsednictvo OV NF v Liberci k tomuto kroku. Akce však měla v Liberci spíše poklidný charakter, alespoň zpočátku.¹⁰⁹

Je třeba zdůraznit, že plánované události měly být pouze poklidným, přesto důstojným vyjádřením nesouhlasu se sovětskou okupací a přístupem Husákovi KSČ. Výše zmíněné letáky se šířily celou republikou a většinou vyzývaly „*československou veřejnost k jakémusi dni národního smutku, který měli ve výroční den vpádu okupantů občané projevit především následujícími činy:*

- *nikdo nepoužije městské dopravy*

- *nikdo si nekoupí noviny a časopisy*

¹⁰⁷ KARPAŠ, Roman. *Kniha o Liberci.*, str. 476

¹⁰⁸ *Vpřed*, 19. srpna 1969,

¹⁰⁹ *Vpřed*, 19. srpna 1969,

- nikdo si nebude kupovat v obchodech a potřebné zboží si koupí den předem
- nikdo nenavštíví kavárny, restaurace, kina, divadla a další místa zábavy
- v poledne všichni na pět minut přeruší práci
- v poledne zastaví na pět minut automobily s rozžatými světly a spustí klaksony
- spustí se závodní sirény
- budou zdobena místa, kde padly oběti 21. srpna 1968 a následujících dnů okupace
- budou ozdobena i místa, která připomínají boj národa za svobodu
- lidé si ozdobí trikolórami v národních barvách či černými smutečnými páskami“ ¹¹⁰

II. Připomínka smutného výročí

20. srpna 1969 bylo cílem shromáždování Liberečanů u improvizovaných pomníků pouhé připomenutí padlých a zraněných. Lidé přinášeli květiny, svíčky a státní vlajky. Všichni přítomní však byli ve 23 hodin vyzváni k odchodu a vyklizení prostranství před radnicí. Veřejná bezpečnost uzavřela oblast, 10 lidí bylo zatčeno a květiny byly odstraněny. „Dopoledne následujícího dne se počet těch, kteří alespoň květinou chtěl uctít památku obětí a v tichu si připomenout události minulého roku, ještě zvýšil. V oblasti náměstí se shromáždilo asi 800 lidí, tvořili skupiny u jednotlivých pomníčků obklopených květinami, debatovali. Okolo poledne narušilo do té doby poklidný průběh nákladní auto, jehož obsluha opět všechny květiny naházela na korbu a odvezla, údajně do krematoria. Jejich nepietní chování vyvolalo rozhořčení.“ ¹¹¹

¹¹⁰ MAREK, Jindřich. *Srpen 1968 v Liberci*, str. 179-180

¹¹¹ LHOTOVÁ, Markéta a Jan MOHR. *Liberec 1968*, str. 58

21. srpna probíhala od ranních hodina porada funkcionářů vedení města, kteří chtěli co nejvíce utlumit aktivitu občanů. V první fázi se shodli, že není vhodné, za dané situace, cíleně odklízet přinesené květiny. Tomu dopomohli i pracovníci Technických služeb města, kteří opakovaně neuposlechli příkaz k jejich odklizení. Druhý den po potlačení demonstrací ve městě přerušila své zasedání městská rada, a její členové osobně asistovali při odvozu květin. Čímž definitivně zavrhlí pozitivní pohled všech odpůrců současného politického postavení.¹¹²

III. Potlačení pietních akcí

Opět si dovolím citovat slova Luboše Příhody: „*Ještě jednou se vzedmula vlna odporu Liberečanů, tentokrát proti Husákovu režimu, o prvním výročí okupace 21. srpna 1969. Tehdy ti, kteří prohlašovali „Jsme s vámi“ (heslo KSČ Jsme s vámi – buďte s námi, pozn. aut.), poslali na ty, kteří jim důvěřovali milicionáře a příslušníky bezpečnosti, vodní děla i obrněné transportéry. V režii státní moci, ovládané komunisty, svištěly v ulicích Liberce pendreky, Češi bili Čechy hlava nehlava.*“¹¹³

Oblast mezi radnicí a divadlem uzavřeli vojáci svými vozidly, lidé byli vytlačeni. Část útvaru museli nasadit dokonce liberečtí chemici. Střety se postupně přesouvaly v centru města. Došlo k rozbití několika výkladních skříní. Klid nastal až kolem druhé hodiny ranní. Nejhůře dopadl Dům obuvi (dnes Baťa), kterému rozlícený dav vytloukl všechna přízemní skla. V následujícím roce, jako reakce na předchozí zkušenosti, zmizely i samostatné pamětní desky. Až po sametové revoluci vznikl důstojný památník, který nese podobu tankového pásu, jehož autorem je liberecký sochař Jiří Gdovín.¹¹⁴

¹¹² MAREK, Jindřich. *Srpen 1968 v Liberci*, zpracoval, str. 179-180

¹¹³ PŘÍHODA, Luboš. *A potom přijeli tanky*, str. 182

¹¹⁴ LHOTOVÁ, Markéta a Jan MOHR. *Liberec 1968*, str. 58

Po potlačení veškerého odporu nabuzení milicionáři, pravděpodobně již dopředu instruováni, začali stíhat uprchlé výtržníky. Při akci, která byla posvěcena celookresním aktivem Lidových Milicí v České Lípě týden před zmíněnými událostmi, byli zadrženi jedinci podezřelí z účasti na výtržnostech. Někteří si užívali své kořisti získané během rabování, jiní se schovávali a doufali, že přečkají konec akce. Milicionáři prohledávali zahrady, parky i blízké kouty.¹¹⁵

Následné škody byly odhadnuty na 1 200 000 Kčs. Během akcí bylo zadrženo 129 lidí, 9 z nich bylo obžalováno a 7 si vysloužilo několikaměsíční trest. OV KSČ následně poděkoval za příkladný výkon bezpečnostním složkám, které sami celou situaci vyhrotily.¹¹⁶

IV. Odlišný pohled na liberecké události

Luboš Příhoda cituje ve své knize výpověď jednoho z účastníků, otištěnou v českolipském *Nástupu* z 28. srpna: „*V době, kdy jsme dojeli do Liberce, byla zde situace již značně kritická, většina příslušníků VB byla zraněna, mnozí byli lékařsky ošetřeni, takže s povděkem přivítali vystřídání v Pražské ulici, kde byla činnost kontrarevolučních žvlů nejhorší... Byli jsme pod sprškou kamení. Výtržníci po nás stříleli šrouby z praků, ze střech házeli tašky, vytrhávali okna a shazovali je na nás... Na barikádě u Obuvi v Pražské ulici se házely nejen popelnice, ale i prkna z okolních staveb, které výtržníci pomocí nafty zapálili... Teprve po společné akci všech bezpečnostních sil se podařilo pomocí obrněných vozů tuto paličskou činnost zlikvidovat.*“¹¹⁷ Tento popis událostí je zcela odlišný od ostatních, které jsme si zde dosud popsali.

¹¹⁵ *Nástup*, 28. srpna 1969 in PŘÍHODA, Luboš. *Nejdřív tanky, potom pendreky*, str. 345

¹¹⁶ KARPAŠ, Roman. *Stalo se na severu Čech 1900/2000*, str. 127

¹¹⁷ PŘÍHODA, Luboš. *Nejdřív tanky, potom pendreky*, str. 332

Tento popis událostí můžeme považovat za nástroj propagace a za další způsob, jak umlčet všechny „kontrarevolucionáře“ a získat veřejnost na svou stranu.

V. Liberec nebyl sám

Liberec nebyl jediným městem, často se také mluví o silných projevech nepokojů v Praze a Brně. Události v Liberci ale považujeme za ty závažnější. V Severočeském kraji se lidé srocovali také v krajském městě, jímž bylo Ústí nad Labem. V Ústí n. L. se lidé sešli v poledne 21. srpna na Mírovém náměstí a kolem 18. hodiny dav lidí ovládl náměstí. Po neuposlechnutí rozkazu k rozchodu zasáhly jednotky VB s Lidovými milicemi a armádou. V Ústí, na rozdíl od Liberce, nevznikly žádné závažnější škody na majetky, i zde se však mluví o zraněných a zadržena byla necelá stovka lidí.¹¹⁸

V Jablonci na Nisou pozorujeme podobný průběh. Zaměstnanci národního podniku LIAZ se na protest sešli na náměstí kolem druhé hodiny odpolední. Postupně se sami rozešli. Policejní hlášení zaznamenalo poškození civilních vozů, výkladních skříní a vodních stříkačů. Pár ochránců pořádků přišlo při shromáždění občanů ke zranění a asi šestnáct osobo bylo v rámci protestů zadrženo.¹¹⁹

V České Lípě jednotlivé skupiny, které podle zprávy ze zasedání okresního výboru, svým protisocialistickým a protisovětským působením narušily pracovní morálku v místních závodech. Docházelo zde také k „rozšiřování letáků s protistátním obsahem a známým desaterem, malování hesel a nápisů, o narušení dopravy, vyvěšování smutečních vlajek, o přípravu a zorganizování demonstrací na náměstí v České Lípě a Novém Boru.“¹²⁰ Plánovaná demonstrace však ztroskotala dříve, než stihla vůbec začít. Policejní

¹¹⁸ PŘÍHODA, Luboš. *Nejdřív tanky, potom pendreky*, str. 344

¹¹⁹ PŘÍHODA, Luboš. *Nejdřív tanky, potom pendreky*, str. 344

¹²⁰ PŘÍHODA, Luboš. *Nejdřív tanky, potom pendreky*, str. 345

hlášení však zmiňuje provokace ze strany demonstrantů. Méně rozsáhlé projevy nespokojenosti s roční okupací proběhly také ve Varnsdorfu, Chomutově a v Postoloprtech.¹²¹

12. Nová republika

I. Normalizace v plném proudu

Od okupace Československa vojsky pěti armád Varšavské smlouvy 21. srpna 1968 neuplynul ani rok, a Alexandr Dubček byl 17. dubna 1969 zvolením Gustáva Husáka odtržen od moci. Od té doby vnímáme nástup tuhé normalizace. Její první, mírnější část však nastala dlouho předtím. V momentě, kdy prezident Ludvík Svoboda a další političtí reprezentanti Československa podepsali Moskevské protokoly, byl nástup normalizace nevyhnutelným následkem. Když byla 16. října roku 1968 podepsána *Smlouva o podmínkách dočasného pobytu vojsk na území ČSSR*, o normalizaci již nemohl nikdo pochybovat. Část „spojeneckých“ vojsk se zabydlela na okupovaném území na více než dvě desítky let. Ti, kteří uměli předpovídat události budoucí, Československo opustili a emigrovali.¹²²

II. Nový výklad srpnových událostí

V březnu roku 1971 vyšel normalizační dokument zvaný: *Poučení z krizového vývoje v okresní stranické organizaci a v okrese Liberec*. Okupace socialistických států, označována za „Pomoc pěti bratrských států“ byla podle nového výkladu akcí dopředu promyšlenou a zváženou. Jelikož stranické vedení nezvládalo situaci, přišla tato pomoc právě včas. Příchodem vojsk se však vyhrotily protisovětské nálady. Selhání stranického vedení a jeho protest proti „pomoci“ utvrdil jejich kontrarevoluční názory. Laxní přístup členů

¹²¹ PŘÍHODA, Luboš. *Nejdřív tanky, potom pendreky*, str. 345

¹²² PŘÍHODA, Luboš. *Nejdřív tanky, potom pendreky*, str. 360

předsednictva OV a pracovníků aparátu povolil vývoj událostí tak, jak proběhl a oni jsou viníky. Chuligáni a kontrarevolucionáři zaútočili na kolony a vyprovokovali tak vzájemné srážky, ke kterým nemuselo dojít. Oběti srpnových dní, podle výkladu z *Poučení*, jdou na vrub tehdejší POV, rady ONV a Městského NV.¹²³

III. Hon na novináře

Liberecké výše zmíněné *Poučení* zmiňuje výčet osobností, které se provinily kontrarevolučním jednáním. Je zde snaha tyto osobnosti před veřejností zdiskreditovat a exemplárně je odstranit a zamezit tak budoucím nepříjemnostem. Za hlavního viníka byli označeni vzpurní novináři, umělci a masmédiá. Zmiňuje se zde také, že redakce *Vpředu* a Luboš Příhoda, kterého v práci často cituji, v čele libereckých novinářů vydávali dvě vydání novin denně.¹²⁴

*„V Liberci se likvidátoři soustředili kolem redakce Vpředu a filiální redakce Průboje, v Severočeském nakladatelství, ve stanici rozhlasu, ... Tam byli nejaktivnější redaktori Vaculík, který chtěl být hoden příkladu svého jmenovce z pražského centra, a Strnad, jenž dělal kariéru v socialistické straně. Další buňky byly v Parku kultury a oddechu, ve Vědecké a lidové knihovně a v dalších kulturních institucích.“*¹²⁵

„Třetí vydání Vpředu mělo heslo „Svobodné noviny svobodné tiskárny – předávejte dál!“ a od čtvrtého vydání nesly tyto „zdokonalené“ okresní noviny titul Svobodný Vpřed. Byly naplněny bezuzdným kontrarevolučním štváním, kterým souběžně vynikala i liberecká rozhlasová stanice. Bylo to tím, že oba nepřátelské kanály měly jedny a tytéž spolupracovníky. Vedle Luboše Příhody to

¹²³ MAREK, Jindřich. *Srpen 1968 v Liberci*, zpracovala Markéta Lhotová, str. 184

¹²⁴ PŘÍHODA, Luboš. *Nejdřív tanky, potom pendreky*, str. 363

¹²⁵ *Poučení z krizového vývoje*, str. 9

byli *M. Hladík, K. Preisler, J. Votava, J. Hujer, A. Kleprlík, V. Říha, O. Krupička, F. Hrabě, Z. Sláma, M. Turek, J. Olša, M. Žemlička, V. Martínek, J. Vaniček, Z. Neumann, J. Šulc*“¹²⁶ Později byla ještě doplněna jména F. Vydry, J. Holého a J. Kotlanda. Několik jmen není zmíněno, jelikož jejich podíl nebyl tak zásadní.¹²⁷

IV. Celkové stranické změny

25. června 1969 byly realizovány závěry květnového pléna ÚV KSČ. Došlo tedy z větším okresním organizačním a personálním změnám v Okresním výboru KSČ. „*Z funkce byl uvolněn L. Belda (ved. taj.), Ant. Kábele (předseda OV), V. Pavlovič (taj.). Vedoucím tajemníkem byl zvolen Vladislav Štěpánek, tajemník pro zemědělství, potravinářský průmysl, vodní a lesní hospodářství Vladimír Vondrouš, taj. pro stranickou práci v oblasti průmyslu, stavebnictví a terciální sféry Břetislav Bělohlávek. Členy předsednictva se stali s. Bělohlávek, Kracík, Kulich. (Funkce předsedy OV byla zrušena.)*“¹²⁸

Při schůzi pléna došlo k odvolání prohlášení ze srpna 1968, ve kterém OV KSČ vyjádřila nesouhlas s přijetím moskevských protokolů. 19. srpna 1969 na jednání byra byl do funkce tajemníka pro stranickou práci na úseku ideologie, školství a kultury navržen Karel Syrovátka. O následujícím potlačení srpnových „pietních“ akcí na Liberecku nejspíše rozhodl právě nový vedoucí tajemník Štěpánek, který disponoval dostatečnými pravomocemi a o zásahu proti demonstrantům rozhodoval právě OV.¹²⁹

¹²⁶ *Poučení z krizového vývoje*, str. 17-18

¹²⁷ PŘÍHODA, Luboš. *Nejdřív tanky, potom pendreký*, str. 364

¹²⁸ KOLÍN, Petr. SOkA Liberec, inventář k fondu KSČ – OV II, str. 21

¹²⁹ KOLÍN, Petr. SOkA Liberec, inventář k fondu KSČ – OV II, str. 21

Konec roku 1969 přinesl další personální změny v Okresním výboru. František Kulovaný a Vladimír Vondrouš odcházejí z funkce tajemníka a jsou nahrazeni Jiřím Měchurou a Bedřichem Tesařem. Funkci předsedy libereckého ONV získal JUDr. Zdeněk Číhal, který byl odvolán v červenci následujícího roku, předsedou MěNV se stal Karel Zikeš. „V únoru 1970 rezignoval Vl. Štěpánek na funkci vedoucího tajemníka OV a Břetislav Bělohávek na post tajemníka pro průmysl. Dočasné řízení OV převzal J. Měchura. V březnu volí plénum, na návrh KV KSČ, ved. taj. OV KSČ Liberec JUDr. Rudolf Šec (bývalý ved. taj. OV KSČ Jablonec n. N.). O měsíc později je tajemníkem pro průmysl zvolen Jiří Zahrádka.“¹³⁰

V červnu došlo na plénu k „uvolnění“ dalších 13 členů a 3 členové byli vyloučeni z pléna OV KSČ. Josef Váňa byl v září jmenován do vedoucí pozice ONV. 15. února se novým vedoucím tajemníkem OV stal Adolf Hájek (RSDr.). V březnu 1971 bylo schváleno „Poučení z krizového vývoje v okresní stranické organizaci a v okrese Liberec“. Na počátku dubna se v Liberci konala konference KSČ, na níž bylo rozhodnuto o dalším organizačním složení OV KSČ. „Ved. taj. Adolf Hájek, tajemníci Josef Jandík, Stanislav Masák (pro průmysl), Bedřich Tesař (pro zemědělství), Karel Syrovátka (pro ideologický úsek), předsedou OKRK Josef Baloun. Předsednictvo tvořili s. Jandík, Dvořáková, Hrušovský, Hyka, Chábera, Janda, Nováková, Polanský, Poláková, Pomikálková, Váňa, Vorza, Hájek.“¹³¹

„Rok 1971 je považován za završení očisty stranických orgánů, u ONV bylo (ze 106) vyměněno 47%, u MěNV 25% a u MNV 18% poslanců. Přičemž odešlo (bylo odvoláno) z rady ONV 11 z 15 funkcionářů, 6 předsedů a 5 taj.

¹³⁰ KOLÍN, Petr. SOkA Liberec, inventář k fondu KSČ – OV II, str. 22

¹³¹ KOLÍN, Petr. SOkA Liberec, inventář k fondu KSČ – OV II, str. 22

MěNV a MNV. ONV dále uvolnilo 7 vedoucích odborů a 38 pracovníků, MěNV Liberec 4 ved. a dále 20 pracovníků MNV. V prosinci je odvolán předseda OV SSM Jaromír Kočí a zvolen Jiří Nosek“¹³²

V. Po pádu sovětského bloku

„Po roce 1989 bylo poprvé možné připomenout, co se v roce 1968 skutečně stalo, a vzpomenout oběti. Na místě prvního pomníku na zdi liberecké radnice, kartonu, na který byly postupně přepisováni zemřelí, vznikl v roce 1991 podle návrhu Jiřího Gdovína památník ve tvaru tankového pásu...“¹³³ Při příležitosti výročí se k tomuto tématu často vracelo Severočeské muzeum a pomocí výstav a promítání filmů veřejnosti připomnělo libereckou nedávnou smutnou historii. Sbírký muzea se stále rozšiřovaly a dnes tvoří dostatek materiálů pro podrobné vykreslení událostí. I v dnešní době není neobvyklé, že se nacházejí dosud nezveřejněné dokumenty, fotografie a paměti.¹³⁴

¹³² KOLÍN, Petr. SOkA Liberec, inventář k fondu KSČ – OV II, str. 22

¹³³ MAREK, Jindřich. *Srpen 1968 v Liberci*, zpracovala Markéta Lhotová, str. 198

¹³⁴ MAREK, Jindřich. *Srpen 1968 v Liberci*, zpracovala Markéta Lhotová, str. 198

13. Závěr

Bakalářská práce shrnuje vývoj reformního roku 1968 na Liberecku. Je zde obsažena reflexe tehdejší doby a obraz její společnosti. Práce popisuje změny v komunistické straně, která se s vývojem společnosti také nezbytně proměňovala. Vývoj samotné strany může do jisté míry odrážet náhled na obyvatelstvo Liberecka a celkově Československa.

Při práci jsem značně využil prameny dostupné ve Státním okresním archivu v Liberci. Zápisy ze zasedání pléna OV a ONV mi posloužily jako zdroje pro výklad politického názoru Komunistické strany. Zajímavé bylo také sledovat proměny nálad a názorů. Tak jak někteří bojovali za demokratické proměny, se následně postavili proti vlastním ideálům a na popud Moskvy se vydali v čele normalizačního procesu. Ti, kteří se okupačních výhrůžek nezalekli a zůstali věrni svým politickým a společenským ideám, byli následně perzekuováni.

Lidé shromáždění kolem rozhlasu Sever, novin Vpřed a místní tiskárny, hráli značnou roli v prvních okupačních dnech. Většinou se podíleli na uklidňování veřejnosti. Jejich snaha plně informovat veřejnost o zločinném dění byla následně odměněna urážkami a tito lidé, kteří byli v roce 1968 oslavováni jako bojovníci za liberální názory, byli následující roky pronásledováni a někteří byli jmenovitě uvedeni v *Poučení z krizového vývoje v okresní stranické organizaci a v okrese Liberec*, které bylo vydáno v roce 1971. Tito lidé, v čele s často citovaným Lubošem Příhodou, po sobě však zanechali důkaz, že společnost nebyla vždy jednotně smířená s okupací, přestože většina obyvatel postupně uvěřila faktu, že okupace byla vlastně přátelským vysvobozením.

Účel bakalářské práce a její přínos shledávám v edukačním zdroji pro příští generace, které by se zajímaly i historii města. Nejedná se o podrobný a vyčerpávající výklad dějin. Práce podává stručný náhled na dění v revolučních

letech 1968 – 69. Mluvíme zde o letech nedávných, přesto se na toto téma v dnešní době málo diskutuje (v neodborné společnosti) a ještě méně se o nich ví. Ani já jsem před prací neměl dostatečné povědomí o zmíněných událostech. Vrstevníci vyrůstající v Liberci nemají tušení, co vše se zde událo při okupaci a jak významný vliv tyto události, v celorepublikovém kontextu, měly na vývoj Československa a pozvolný pád monopolu komunistické strany.

V příloze uvádím pár dobových fotografií, které se mi podařilo získat z rodinném alba Aleše Hroudy. Bohužel, již není možno promluvit si s autorem fotografií. Jedná se o fotky nápadně podobné těm, které se běžně objevují v literatuře. Soudím tedy, že tyto fotky nejspíše kolovaly mezi občany, kteří si je uschovali na památku okupačních dní. Pro stručné dokreslení událostí ze srpna roku 1968 budou, domnívám se, dostačující.

14. Seznam zkratek

ČSSR	Československá socialistická republika
ČS	Československo
ČSM	Československý svaz mládeže
K 231	Klub 231, Klub bývalých politických vězňů
KAN	Klub angažovaných nestraníků
KSČ	Komunistická strana Československa
KSSS	Komunistická strana Sovětského svazu
MěstNV, MěNV	Městský národní výbor
MNV	Místní národní výbor
NV	Národní výbor
OKRK	Okresní kontrolní a revizní komise
ONV	Okresní národní výbor
OV	Okresní výbor
ROH	Revoluční odborové hnutí
SOKA	Státní okresní archiv v Liberci
StB	Státní bezpečnost
SSM	Socialistický svaz mládeže
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik, Sovětský svaz
ÚV	Ústřední výbor
VB	Veřejná bezpečnost
VŠST	Vysoká škola strojní a textilní – v Liberci

Prameny

Akční program KSČ. Praha 1968.

*Poučení z krizového vývoje v okresní stranické organizaci a v okrese Liberec –
OV KSČ, 1971*

VACULÍK, Ludvík.: Dva tisíce slov, Literární noviny. Praha 1968.

Tisk:

Rudé právo z let 1968 a 1969

Vpřed z let 1968 a 1969

Fondy uložené ve Státních okresním archivu Liberec:

KOLÍN, Petr. Inventář k fondu KSČ – OV II, 1998

Fond:

KSČ – OV Liberec, KČ 19, 20

KSČ - OV Liberec, KČ 75, 76, 77

Okresní národní výbor Liberec, 1968/9, Ku 121-2 (zápisy ze zasedání pléna)

Okresní národní výbor Liberec, 1968/9, Ku 152-3 (zápisy ze zasedání rady)

Literatura:

BENČÍK, Antonín. *Rekviem za Pražské jaro: důvěrná informace o přípravě a provedení srpnové intervence varšavské pětky v Československu 1968*. Třebíč: Tempo, 1998. ISBN 9788023821925.

BENČÍK, Antonín. *Operace "Dunaj": vojáci a Pražské jaro 1968 : studie a dokumenty*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994, 266 s. ISBN 80-852-7033-1.

KARPAŠ, Roman. *Kniha o Liberci.*, 1. vyd., nakladatelství Dialog, 1996.

KARPAŠ, Roman. *Stalo se na severu Čech 1900/2000*. Vyd. 1. Liberec: Nakladatelství 555, 2001. ISBN 80-86424-17-0.

LHOTOVÁ, Markéta a Jan MOHR. *Liberec 1968*. V Liberci: Severočeské muzeum, 2008, 60 s. ISBN 978-80-903595-7-4.

MAŇÁK, Jiří. PAŽOUT, Jaroslav. A VÁCHOVÁ, Jana. *Od ústupu k porážce, od omezování k likvidaci: postup "normalizace" a jeho vyvrcholení v "očistě" liberecké okresní organizace Komunistické strany Československa*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i., 2011, 169 s. ISBN 978-80-7285-144-7.

MAREK, Jindřich. *Srpen 1968 v Liberci*. Liberec: Spacium, 2008, 198 s. ISBN 978-80-254-3520-5.

MLYNÁŘ, Zdeněk. *Mráz přichází z Kremly*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1990, 283 s. ISBN 8020401962.

PŘÍHODA, Luboš. *A potom přijely tanky: repertorium událostí roku 1968 v Liberci*. Vyd. 1. Liberec: Kruh autorů Liberecka, 2009, 191 s. ISBN 978-80-254-6248-5.

PŘÍHODA, Luboš. *Nejdřív tanky, potom pendreky: repertorium událostí let 1968/69 v regionu Liberec*. Vydání 1. Liberec: Kruh autorů Liberecka, 2015. ISBN 978-80-904798-6-9.

Noviny:

Srpen připomněli Havel a Tříška: Bývalý prezident a známý herec vzpomínali na srpnový týden 1968, který trávili v Liberci. *Mladá fronta Dnes*. 2003, **14**(196), Titulní strana.

Internetové zdroje:

https://cs.wikipedia.org/wiki/Dva_tis%C3%ADce_slov

<http://www.totalita.cz/vysvetlivky/2000slov.php>

Seznam příloh

PŘÍLOHA 1- PROSLULÝ TANK 314 VJÍŽDÍ DO BUDOVY FOTOGRAFIA, PADAJÍCÍ SUŤ Z DOMU NACHÁZÍ SVÉ PRVNÍ OBĚTI.

PŘÍLOHA 2 – TANK 314 COUVÁ A POŠKOŽUJE ZAPARKOVANÉ SANITKY.

PŘÍLOHA 3

PŘÍLOHA 4 – SHLUK LIDÍ NA LIBERECKÉM NÁMĚSTÍ BOJOVNÍKŮ ZA MÍR (DNES DR. E. BENEŠE).

PŘÍLOHA 5 – TANK PŘED LIBERECKOU RADNICÍ.

PŘÍLOHA 6 – KOLONA PROJÍZDĚJÍCÍ PŘES NÁMĚSTÍ BOJOVNÍKŮ ZA MÍR (DNES DR. E. BENEŠE).

Přílohy:

Příloha 1- Proslulý tank 314 vjíždí do budovy Fotografia, padající suť z domu nachází své první oběti.

Příloha 2 – Tank 314 couvá a poškozuje zaparkované sanitky.

Příloha 3 – Projíždějící vojáci.

Příloha 4 – Shluk lidí na libereckém náměstí Bojovníků za mír (dnes Dr. E. Beneše).

Příloha 5 – Tank před libereckou radnicí.

Příloha 6 – Kolona projíždějící přes náměstí Bojovníků za mír (dnes Dr. E. Beneše).